

Türkiye’de

Sansür ve

Otosansür:

OCAK 2023 — ARALIK 2023

BAĞIMSIZ GAZETECİLİK PLATFORMU

SANSÜRE VE
OTOSANSÜRE KARŞI
PLATFORM

**Türkiye'de
Sansür ve
Otosansür:**
Ocak 2023
Aralık 2023

**Türkiye'de
Sansür ve Otosansür:**
Ocak 2023 — Aralık 2023

Türkiye'de Sansür ve Otosansür

Hazırlayanlar

Nur Tüysüz
Alara Sert

Düzeltili

Yasemin Gürkan
Özgün Özçer

Kitap Tasarımı

Bülent Erkmén

Baskı öncesi hazırlık

Mehtap Gürbüz

P24 İletişim

Punto24 Bağımsız Gazetecilik Platformu
Meşrutiyet Cad. Yemenici Abdüllatif Sk.
No:1-3 Asmalı Mescit Mah. 34430
BEYOĞLU/İSTANBUL

Susma Platformu İletişim

susma@platform24.org
www.susma24.com
twitter.com/susma_24
facebook.com/susma24
instagram.com/susma_platformu

Türkiye'de Sansür ve Otosansür: Ocak 2023 Aralık 2023

İçindekiler

Sunuş	9
Verilerle 2023 Yılında Sansür	10
Yayıncılık	16
Televizyon	21
İnternet Yayıncılığı ve Dijital Alan	29
Sinema	33
Tiyatro	39
Müzik	45
Festival ve Etkinlik Yasakları	52
Görsel Sanatlar ve Çağdaş Sanat	60

Sunuş

Susma Platformu olarak 1 Ocak - 31 Aralık 2023 dönemine ait izleme bulgularını paylaştığımız, izleme raporlarımızın yedincisini yayınlıyoruz. 2016 yılından beri, Türkiye'de sansür ve otosansüre dair yürüttüğümüz veri toplama faaliyeti, Platformun izleme, raporlama, savunuculuk ve ağ oluşturma gibi diğer tüm çalışmaları için bir zemin teşkil ediyor.

Maalesef, Türkiye'deki temel hak ve özgürlüklerin durumu ile paralel olarak sanatsal ifade özgürlüğüne ilişkin tablonun her yıl daha da kötüye gittiğini yazıyoruz raporlarımıza. Bu karanlık tabloya, sermaye ve iktidar işbirliğinin her köşe başında açıkça görülebilmesine rağmen kültür ve sanat alanında son dönemlerde şeffaflık, bağımsızlık, liyakat, hakkaniyet ya da temel haklara dair tartışmalar tekrar hareketleniyor. Örgütlenme, dayanışma ve ilerlemenin mesele edildiği bu tartışmalar, umuyoruz ki meyvesini verir.

O vakit gelene kadar, alandaki paydaşlar ve topladığımız veri bize, giderek daha da otoriterleşen iktidarın her zaman olduğu gibi toplumda dezavantajlı kılınan grupları daha da keskin bir biçimde etkilediğini gösteriyor. Kadınlar, LGBTİ+lar, Kürtler, mülteciler her yıl olduğu gibi 2023'te de çoklu hak ihlaline maruz bırakılanların başında geliyor, sanatsal ifade özgürlüğü ise bunlardan sadece bir tanesi. Her yıl olduğu gibi bu yıl da verilen mücadeleyle dayanışmak ve destek olmak için çalışmalarımızı yürütmeye devam ediyoruz.

Yıl boyunca Susma Platformu'nun çalışmalarına destek veren herkese, 2023 raporunda yazdıkları bölümler için Aslı Tohumcu, Hayri Demir, Özkan Küçük, Ayşen Güven ve Barın Gültekin'e teşekkür ederiz.

Raporun hazırlanmasına katkı sunan ekip arkadaşlarımız Mehtap Gürbüz, Özgün Özçer, Tamer Karalar ve Yasemin Gürkan'a ayrıca teşekkürlerimizi sunarız.

Verilerle 2023 Yılında Sansür

2023 yılında izleme faaliyeti çerçevesinde elde edilen verilere göre en az 209 sansür vakası gerçekleşmiştir. Şüphesiz Türkiye'de yıl içinde yaşanan tüm sansür vakalarının bu sayıdan ibaret olduğunu söylemek mümkün değil. Elde edilen veriler, kamuoyuna yansıyanlardan oluşmaktadır, bu anlamda da buz dağının görünen kısmı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Sansürün rapora yansıdığından daha yaygın olduğunu bilsek de, elimizdeki veriler sanatsal ifade özgürlüğüne dair genel bir fikir vermesi açısından önem taşıyor.

Susma Platformu olarak 2016'dan itibaren yürüttüğümüz çalışmalar ve her yıl çıkardığımız izleme raporlarının bulguları ne yazık ki sanatsal ifade özgürlüğü alanında iyiye gitmeyen, hatta büyük ölçüde daha da gerileme kaydeden bir tablo çiziyor. Elbette bu tablo, Türkiye'de tüm temel hak ve özgürlüklerin seyrinden farklı değil. Peki, bu sansür mekanizması nasıl sürdürülebilirliğini sağlıyor? Tam da bu noktada bu özet ile 2023 yılında öne çıkan vaka örnekleri aracılığıyla yaşanan sansür mekanizmalarına genel olarak bakmayı amaçlamaktayız.

Kültür-Sanat Alanına Göre Vakaların Dağılımı

Elde edilen verilere göre 2023 yılında en çok sansür 51 vaka ile televizyon yayınlarına yönelik olmuştur. Bu alandaki sansür vakalarının çoğunluğunun faili, en az 42 vaka ile Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) olurken, oyunculara yönelik adli soruşturma ve kovuşturmalar, yayın esnasında sahnelerin kesilmesi/buzlanması, oyuncuların sosyal medya paylaşımları nedeniyle iş akitlerinin feshedilmesi gibi çeşitli uygulamalara rastlamak mümkün. Bunlar arasında Batman'da İpek Er'e cinsel saldırıda bulunan ve intihara sürükleyen uzman çavuş Musa Orhan'a "hakaret" gerekçesiyle Hazal Kaya ve Farah Zeynep Abdullah'a; "cumhurbaşkanına hakaret" iddiasıyla İlyas Salman'a dava açılması gibi örnekler de ön plana çıkmaktadır. Oyuncu Mehmet Aslantuğ'un TRT'de yayımlanan dizisinden siyasi görüşleri sebebiyle kanalın isteğiyle ayrılması, televizyon alanında 2023 yılındaki en çarpıcı örneklerden bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Televizyonda yayınlanan *Yalı Çapkını* dizisinde içkiden bahsedilen ve iki karakterin öpüştüğü sahnelerin kesilmesi ile *Bergen* filmindeki hamam sahnesinin kesilmesi ve "adet" kelimesinin

sansürlenmesi de televizyondaki diğer sansür örneklerini oluşturmaktadır. 2023 yılında en fazla sansüre uğrayan ikinci alan ise 50 vaka ile müzik sektörüdür. Kurulduğumuzdan beri her yıl raporumuzda sokak sanatçılarına yönelik saldırı ve cinayetlere derin bir öfke ve üzüntüyle yer veriyoruz. 2023'te ise Kürt sokak müzisyeni Cihan Aymaz İstanbul'da öldürüldü. Her yıl olduğu gibi yine bu yıl da Kürt sanatçılara yönelik müdahaleler arasında adli soruşturma ve kovuşturmalar ön plana çıkmaktadır. Soruşturma ve kovuşturmaların dayanak noktaları ise "örgüt propagandası", "örgüt üyeliği" veya "cumhurbaşkanına hakaret" iddiaları olmaktadır. 2023'te müzik alanında sansüre en fazla uğrayan topluluk ise daha önceki yıllarda olduğu gibi Grup Yorum'dur. Grubun konserleri bu yıl da mülki idare tarafından yasaklanmıştır. Ayrıca grubun üyeleri, faaliyetlerini sürdürdükleri İdil Kültür Merkezi'ne yapılan polis baskınlarında gözaltına alınmıştır.

Yayıncılık/Edebiyat ile internet yayıncılığı ve dijital alana yönelik sansür, üçüncü sırada yer almaktadır. 2023 yılında yayıncılık/edebiyat alanında en az 22; internet yayıncılığı ve dijital alanda ise en az 23 sansür olayı yaşanmıştır. Dört kitap muzır neşriyat ilan edilirken, çeşitli kitaplar için toplatma kararı alındı ve Aram Yayınevi bir kez daha polis baskınına maruz kaldı. Nisan ayında gerçekleştirilen baskında çok sayıda materyale el konulmasına rağmen polis tutanak yerine kısa bir not **biraktı**. El konulan beş kitap için ise sonradan toplatma kararı **çıkartıldı**. Cezaevinde haberleşme özgürlüğü ile birlikte basılı süreli ve süresiz yayınların engellenmesi de her yıl artarak karşımıza çıkan başka bir ihlal alanı. Hatta, cezaevindeki yazarlara kendi kaleme aldığı kitapların çeşitli bahanelerle vermediği birçok vaka kaydedildi. Hedef göstermeler her alanda olduğu gibi yayıncılık/edebiyat alanında da sıklıkla kullanılan bir yöntem oldu.

Etkinliklere yönelik yasaklamaların çoğu Onur Ayı etkinliklerine yönelik oldu. En az 6 il ve bir ilçede Onur Ayı kapsamında yapılması planlanan bütün etkinlikler valilik veya kaymakamlıklar tarafından yasaklandı. Bu veriler, yıl boyunca LGBTİ+lara yönelik yasaklamalar arasında mülki idarenin sadece Onur Haftası gibi tematik yasaklama kararlarından oluşuyor. Özellikle 2016'dan itibaren muğlak, keyfi ve kısıtlayıcı biçimde yetkilerini kullanan mülki idare, tıpkı önceki yıllarda olduğu üzere bu yıl da "genel ahlak"ın korunması, "toplumda infial uyandıracak, milli, vicdani ve insani değerlere dokunacak, toplumsal iç barışı tehdit edebileceği" gibi gerekçelerle başta Onur Ayı olmak üzere, LGBTİ+lar tarafından yapılan ya da LGBTİ+lara yönelik her türlü etkinliği yasakladı. Bu kapsamda, Antalya, Aydın, Eskişehir,

İzmir, Kocaeli, Mersin Valilikleri ve Datça Kaymakamlığı il/ilçe genelinde yapılacak Onur Haftası etkinliklerini spesifik olarak yasakladı. Hatta, Aydın Valiliği yasaklama sebebiyle ertelenen Onur Haftası etkinliklerini iki kez arka arkaya **yasakladı**. Mersin'de ise, valilik yasaklarıyla karşılaşmamak için etkinlikler, duyurularda kamuoyuna açıklanan tarihlerden bir ay önce yapılmıştı. Öngörüldüğü üzere Adana Valiliği, açıklanan takvim uyarınca halihazırda yapılmış olan etkinlikleri de **yasakladı**. Böylece, sanatsal ifade özgürlüğü ile birlikte toplantı ve gösteri hakkı ve örgütlenme özgürlüğü de hem Anayasa hem de uluslararası sözleşmelerce belirlenen güvencelerin tam tersi uygulamalarla, ayrımcı şekilde, ihlal edildi.

Sansür Yöntemine Göre Vakaların Dağılımı:

Tespit edilen 209 vakanın 86'sında sansür yöntemi olarak yasaklama kullanılmıştır. En fazla yasaklamayla karşılaşılacak alan ise müziktir. Konser, festival ve etkinliklerle ilgili valilik, kaymakamlık veya belediyeler tarafından getirilen yasaklar; sulh ceza hakimlikleri tarafından getirilen kitap yasakları ve erişim engelleri; rektörlüklerin etkinlik iptalleri bu kategoride yer alan sansür biçimleridir.

İkinci yöntemin ise 58 vaka ile idari yaptırımlar olduğu görülmektedir. 58 idari yaptırımın 51'i RTÜK'ün televizyon ve dijital alana yönelik kestiği cezalardan oluşmaktadır. Son yıllarda giderek artan oranda sıklıkla kullanılan ceza gerekçeleri şu şekildedir: "genel ahlaka aykırılık", "Türk aile yapısına aykırılık", "Toplumun dini hassasiyetlerine aykırılık" yahut Cumhurbaşkanı, siyasi parti liderleri ya da devlet görevlilerinin "eleştirilmesi". Temmuz ayında RTÜK tarafından internet sitesinde, kamuoyu ve yayıncılara yönelik yapılan açıklama, "yaptıklarının ve yapacaklarının teminatı" niteliğindedir. Açıklamada, "aile kurumunu incitici, manevi ve kültürel değerlere saldıran, toplumsal sağlığı tehdit eden sapkın ilişkiler içeren, mizah programlarında dini değerlere hakaret eden" yayınların kabul edilemez olduğu ve kurulun "en ağır müeyyideleri uygulamaktan çekinmeyeceği" ifadeleri vurgulu bir şekilde yer **almaktadır**. RTÜK'ün son dönem kararları göz önünde bulundurulduğunda, yapılan bu açıklama toplumsal cinsiyet, cinsiyet kimliği ve siyasi eleştiri içerikli yayınlara yönelik sansür ve cezalandırma politikasının sürüdüğüne işaret etmektedir.

En sık kullanılan üçüncü yöntem, 37 vaka ile soruşturma ve adli tedbir uygulamalarıdır. Bu vakalar arasında 16 tanesi müzik sektörüne yönelik olup,

6'sı görsel sanatlar ve 5'i tiyatro alanındandır. Öte yandan, toplam 37 vakanın 11'indeki isnatlar örgütlü suçlara yönelik, 5'i "cumhurbaşkanına hakaret" ve 3 tanesi TCK 216'da düzenlenen "halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama"ya ilişkindir. "Örgütlü suçlar"a dair soruşturma ve kovuşturmalar, ağırlıklı olarak Kürt sanatçıları hedef almak için kullanılmaktadır. Toplumun bütün alanlarında etkisini yıllardır sürdüren/giderek artan ırkçılık ve cezalandırma, sanatsal ifade özgürlüğü bakımından da devam etmektedir. Yıl içinde en az altı yabancı uyruklu sanatçıya dair başlatılan adli süreçlerin hepsinde sanatçılar doğrudan sınır dışı kararıyla geri gönderme merkezlerine yollanmıştır. Shailin Asadollahi, Ohash ve Ali Pouransari hakkında verilen kararlar durdurulmuş ancak Asya Alizade, Menaf Osman ve Reber Dosky sınır dışı edilmiştir.

Son yıllarda sansüre giden yolda bir yapı taşı olarak giderek daha da fazla ön plana çıkan hedef göstermeler, 2023'te de devredeydi. 2023 yılında basına yansıyan, görünür bir şekilde gerçekleşen hedef gösterme sayısı en az 36 olarak tespit edilmiştir. Hedef gösterme, karalama ve/veya tehdit denkleminde bütün kültür-sanat alanlarında rastlamak mümkün. Hedef göstermeler sıklıkla yasaklama ve etkinlik iptalleri gibi uygulamalara zemin hazırlamaktadır. Mabel Matiz ve Melike Şahin, bir ödül töreninde yaptıkları açıklamaların ardından sosyal medyada hedef gösterildi. Her iki sanatçının Denizli'de vereceği konserler belediye tarafından iptal edildi. Melike Şahin'in Bursa konseri de benzer bir şekilde ilgili belediye tarafından iptal edildi. Hedef göstermeler, tehdit ve karalama ardından gelen iptal ve yasaklamalar sanatçılar açısından işsizleşme ve ekonomik kaynakların tükenmesi bile azalması anlamına gelmektedir. Ekonomik tehdit, şüphesiz ki otosansürü tetikleme potansiyeli taşımaktadır. 60. Antalya Film Festivali'nde yarışmaya seçilen *Kanun Hükmü* belgeselinin hedef gösterilmesi, Festivalin iptaline kadar giden süreci tetikledi. Bakanlıkların ve festival yönetiminin tutumu bir yana, festivale katılan sanatçıların ve jürinin festivalden çekilmeleri 2023'te dayanışma umudunu yeşerten olay olarak kayıtlara geçti.

Bazı durumlarda hedef gösterilmeye maruz kalan etkinlik, kimi zaman can güvenliği kimi zaman da herhangi bir gerekçe gösterilmeden bizzat organizatörleri tarafından iptal edilmektedir, ki bu tür kararlarda hedef gösterilmeme kaygısının payı olduğunu söylemek mümkün. Gazeteci Melike Çapan'ın hazırladığı, Gökçeada'da yapılması planlanan *Yeniden Buluşacağız: İmroz'un 1964 Belleği* sergisi hedef gösterilme ve baskılar sonucu kimsenin zarar görmemesi için iptal edilmek zorunda kaldı. İstanbul

Büyükşehir Belediyesi (İBB) tarafından düzenlenecek olan *Türkçe Edebiyatın Flanözleri, Evden Dışarı Çıkmak: Nezihe Muhiddin, Suat Derviş, Leyla Erbil* başlıklı seminer "Türk edebiyatı" yerine "Türkçe edebiyat" ibaresi geçtiği için hedef gösterildi. İBB, söz konusu ifadenin yer aldığı duyuruyu sosyal medya hesaplarından kaldırarak etkinliği iptal etti.

Hedef göstermelerin ardından atılan bir diğer adım ise suç duyurusuna dayanan ya da şikayete bağlı cezai ve idari soruşturmalardır. Eskişehir'de Odunpazarı Modern Müzesi'nde (OMM) yer alan ve hedef gösterilen *Yas ve Haz* sergisine Eskişehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından soruşturma başlatıldı, sergi bu yüzden sessizce erken kapatıldı. İBB'nin sanat mekânı ARTİstanbul Feshane'de düzenlenen Ortadan Başlamak adlı sergi açılışından itibaren hedef gösterildi, hatta eser tahrip edilecek şekilde saldırıya uğradı. Yesevi Alperenler Eğitim, Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nin suç **duyurusunda** bulunması üzerine İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı sergi hakkında soruşturma **başlattı**.

Hedef göstermelerin bir diğer sonucu ise yine şikayet üzerine veya re'sen incelemeler sonucunda gerçekleşen idari yaptırımlardır. Özellikle RTÜK idari yaptırım uygulayan kurumların başında gelmektedir. 2023 yılında televizyonda yayınlanan, "seküler-muhafazakar" çatışmasını işleyen ve hedef gösterilen *Kızılık Şerbeti ve Kızıl Goncalar* dizilerine de RTÜK tarafından kesilen yüksek cezalar en belirgin örneklerdendir. Görece olumlu bir gelişme olarak, karara yapılan itiraz sonucu Ankara 22. İdare Mahkemesi, verilen cezayı ağır bularak iptal edilmesine karar verdi.

14 vakada sivil ya da kolluk kuvvetleri tarafından saldırı, tehdit ve polis tacizi kaydedilmiştir. Kaos GL Derneği, yayımladığı kamu spotunu, filmi çeken şirket ve filmde yer alan oyunculara hakaret ve ölüm tehditleri nedeniyle yayından kaldırdığını **duyurdu**. Artİstanbul Feshane'de açılan *Ortadan Başlamak* sergisi Haziran ayında "sapkınlık" iddiasıyla bir grup tarafından hedef gösterilmişti. Tehdit edilmesinin ardından ise 9 Temmuz'da Feshane önünde toplanan bir grup, sergiye saldırı girişiminde **bulundu**. Mardin'in Nusaybin ilçesinde bir kafede Kürt müzisyen Kasım Taşdoğan'ın vereceği konser, ilçe emniyet müdürlüğü ve kayyım yönetimindeki belediye zabıta ekiplerinin tehditleri sonucu iptal edildi. Konserden 2 saat önce iş yerine giden polisler ve zabıta, konser için izin olmadığını belirterek, konserin yapılması durumunda müdahale edip, işyerini mühürlemekle tehdit etti. Yapılan görüşmelerden sonuç alınamayınca konser **iptal edildi**.

İzleme bulguları hedef göstermelerin son yıllarda artan şekilde işsizleştirme, ekonomik yaptırımlar, soruşturmalar, cezai ya da idari yaptırımları da birlikte getirdiğini gösteriyor. Özellikle kamu görevlileri tarafından sıklıkla kullanılan hedef gösterme, söz konusu sansür mekanizmalarının hızlıca devreye girmesine neden oluyor. Hedef gösterilen konular, politik atmosfer ya da ülke gündemine göre çeşitlilik göstererek eğilip bükülebiliyor. Bu çerçevede hedef gösterilen sanatçı ve sanatsal üretimler de; bunlara uygulanan yaptırımlar da çeşitlilik gösteriyor.

Sansür mekanizmaları aracılığıyla, sadece müdahaleye uğrayanlar değil, diğer bütün aktörler için de kültür-sanat alanında ifadenin sınırlar çizilmekte bunların dışına çıkan işlerin yapılması halinde başlarına gelecekler geleceklere dair gözdağı verilmektedir. Bu süreç de sansür kadar görünür olmayan otosansürün tetiklenmesine zemin hazırlamaktadır. Kim bilir belki de bir zaman sonra sansürlenecek sanatçı ve/veya üretim kalmayacaktır. Dolayısıyla sansür vakalarının azalması her zaman için olumlu bir gelişme olmaktan uzaktır. Otoriterleşmenin artması sansürden ziyade otosansür mekanizmalarının işlevsellik kazanmasına neden olmaktadır. Otosansür bu anlamda daha çok tartışmaya, üzerinde düşünmeye değer bir konu olarak önümüzde durmaktadır.

Yayıncılık

Aslı Tohumcu

Bizimki gibi bütün demokrasiler(!) makbul vatandaş ister. Dolayısıyla, iktidarın gözünde edebiyat asla sadece edebiyat değildir, olamaz. Ancak "makbul vatandaş"lar üretmenin bir aracı olabilir, hatta özellikle çocuk ve gençlik edebiyatı, makbul vatandaş yetiştirmenin aracıysa varolabilir. Yazar ve yayıncı da bu amaca hizmet etmelidir, etmediği durumlarda "tez vurulur kellesi"!

Kimdir arzulanan, amaçlanan bu makbul vatandaş peki? Kimlerden oluştuğunu, üyelerinin vasıflarının neler olduğunu bilemediğimiz Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu'nun icraatlarına bakarak verebiliriz pekala bu sorunun yanıtı. Beyazdır makbul vatandaş, Türktür, heteroseksüeldir ve erkektir! Milli ve yerli değerlere sahiptir. Vur ensesine al hakkını'dır!

Yoksa 2018'den beri satılan bir çocuk kitabı, *Turuncu Elbise* ne demeye poşete girsin: Oğlan çocukları, Allah muhafaza turuncu elbiseler, tıkırdayan pabuçlar giymeyi akıllarından geçirmesin ya da çocuk okuyucu böyle oğlanlara karşı empati geliştirmesin diye elbette. Oğlanlar birbirlerine âşık olmasın, Türk ailesine zeval gelmesin diye hopp bir grafik roman, "Kalp Çarpıntısı" neden poşete girmesin? Girsin elbette!

11 yıldır satışta olan Kathy Acker'in *Lisede Kan* ve *Cesaret* kitabı neden muzır neşriyat sayılmasın! Çünkü seks Acker'in iddia ettiğinin aksine utanılacak bir şeydir, olmalıdır. Yok öyle kadınlık deneyimini öfkeyle dile getirmek, susturulmuş öznelerin sesini duyurmaya çalışmak eyy Kathy Hanım! Hele de adında lise geçen bir kitapta.

Yavuz Ekinci'nin 2014'ten bu yana satılan ve okunan *Rüyası Bölünenler* romanının basım, dağıtım ve satışı örgüt propagandası yaptığı gerekçesiyle neden yasaklanmasın, romanın toplatılmasına neden karar verilmesin! Aynı yazarın sosyal medyada paylaştığı Kobani'ye destek görseli ve başka yazarlarla birlikte yaptığı Kobani'ye destek açıklaması yüzünden mi, yazar utanmadan Kürt olduğu için mi? Yok canım, daha neler!

Neyse ki bütün Kürt yazarlar dışarıda ve serbest değil, yoksa tutuklu yazar Rizgar Turhan'ın kaleme aldığı *Dilopek Ji Ava Jîne* ve *Cangoriyên Mişarê* adlı kitaplar kendisine nasıl verilmeyecekti! Ve neyse ki, Kürtçe kitapların cezaevine girememesinin başka sebepleri de var, Kürtçe olmaları gibi. Bakanlık onaylı Kürtçe kitaplar olsalar bile. Fıkra bu kadar!

Kürt demişken... 25 Nisan'da Diyarbakır merkezli gerçekleştirilen bir operasyonda Aram Yayınevi'nin sahibinin de gözaltına alınması, kapısı kırılarak içeri girilen

Aram Yayınevi'nde yayımlanmış kitapların yanı sıra yayıma hazırlanan kitaplarla dijital kitap arşivinin de bulunduğu pek çok elektronik cihaza el konması da "makbul vatandaş" yaratma düsturunun eyleme konmuş bir örneği sayılabilir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), "Yazılı Medya İstatistikleri Gazete Dergi Soru Formu-2022" kapsamında hazırladığı ankette, "Hangi dilde yayın yapıyorsunuz?" sorusunun cevapları arasında boşuna "Türkçe" dışındaki bütün dilleri yok saymadı. Makbul vatandaş neydi? Türktü. Makbul dil neydi? Türkçeydi. Aynı şekilde İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) de, *Türkçe Edebiyatın Flanözleri, Evden Dışarı Çıkmak: Nezihe Muhiddin, Suat Derviş Leyla Erbil* başlıklı bir seminer düzenlemeye kalkışmasını mesela. Duyuruda "Türk edebiyatı" yerine "Türkçe edebiyat" ibaresi geçtiği için tarafların hedef gösterilmesinden, etkinliğin iptal edilmesinden daha doğal ve hakça ne olabilirdi! Forumlar da nasibini alacaktı tabii iptallerden, yok öyle trans çalışmaları hakkında kitaplar üzerinde konuşmaya davranmak ey kadınlar!

Aziz Nesin hikayelerini anımsatan bu ve buraya sığmayacak daha birçok yasak son yayıncı, son yazar hatta son okuyucu da yok edilene kadar sürecek anlaşılabilir. Eh, ne de olsa iktidarın toplumun istenmeyen, kendilerinden olmayan her kesiminin sesini, sözünü kısmak, fitrata aykırı bulunan herhangi bir meselenin sorgulanmasını engellemek için sansüre başvurmasından, sorular sorduracak kitapları sansürlemesinden daha yerinde bir eylem düşünülemez! Her yaşta okuyucunun okuma hakkını kısıtlayan bu yaklaşımın, yayıncıları ekonomik kaygılarla sansürlenmiş kitaplarını gündeme getirmemeye, yazarları yasakların ve cezaların kaygısıyla otosansür uygulamaya teşvik ederek düşünce ve kültür dünyamıza büyük zarar verdiği, vermeye devam edeceği tartışılmaz. Ama cehaletin ve düşmanlığın bunca prim yaptığı bir devirde, düşünce ve kültür dünyasından kime ne!

Ray Bradbury kültürden, sanattan nefret eden halklar yaratmanın yasaklardan daha etkili olduğuna dair kurguladığı birçok tüyler ürpertici öyküsünü yazarken, bir zaman makinesi marifetiyle, günümüz Türkiyesine ve Türkiye'de konan yasaklara, sadece Muzır Neşriyat Kurulu'na değil kraldan çok kralcı olup önüne gelen kitabı, yazarı şikayet eden makbul bireylere bir bakış atmış olabilir diye düşünüyor insan. Hayat mı edebiyatı taklit ediyordu, edebiyat mı hayatı orası karışık, basit ve aleni olansa tek bir şey var; yayıncısı, yazarı ve okuruyla okuma hakkımıza, edebiyatımıza/ edebiyatlarımıza sahip çıkmamız gerektiği çünkü bu iş son yazar susana kadar bitmeyecek gibi görünüyor.

Vakalar

Beş yıl sonra sağlık sorunları sebebiyle Türkiye'ye dönen yazar Gökhan Yavuzel, "cumhurbaşkanına hakaret" iddiası ve 2016'daki barış bildirisini gerekçesiyle İstanbul Havalimanı'nda gözaltına alındı. (Ocak)

Tekin Yayınevi ve Sancı Yayınevi, yazar Murat Kahraman'ın yazdığı *Bitmeyen Veda* ve *Çılgılık* kitaplarına toplatma kararına tepki göstererek, "Anayasal haklar çiğnenerek alınan 'satış ve dağıtımın yasaklanması ve el konulması' kararının derhal kaldırılmasını talep ediyoruz" dedi. (Ocak)¹

Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu; İngiliz yazar Jeanette Winterson'ın 1989'da yayımlanan *Vişnenin Cinsiyeti* (Sexing the Cherry) kitabının Kafka Kitap'tan ilk olarak Mart 2021'de çıkan baskısını re'sen inceleme sonucu "muzır yayın" ilan etti. (Şubat)

İlahiyatçı yazar İhsan Eliaçık'ın *Yaşayan Kur'an Türkçe Meal-Tefsir* adlı kitabı için basım, dağıtım yasağı ve toplatma kararı verildi. (Şubat) Karara yapılan itiraz sonrasında Mart ayında toplatma kararı kaldırıldı.

İstanbul 7. Sulh Ceza Hakimliği, yazar Yavuz Ekinci'nin *Rüyası Bölünenler* adlı kitabı için basım, dağıtım yasağı ve toplatma kararı verdi. (Mart)

TÜİK'in "Yazılı Medya İstatistikleri Gazete Dergi Soru Formu-2022" kapsamındaki anketinde, Kürtçe yayın yapan *Xwebûn* gazetesi yetkililerine yönelttiği "Hangi dilde yayın yapıyorsunuz?" sorusunun cevapları arasında "Türkçe" dışındaki diller yer almadı. (Mart)

Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu, Ahmet Ümit'in Yapı Kredi Yayınları'ndan ikinci baskısı Temmuz 2022'de yapılan *Başkomser Nevzat Tapınak Fahişeleri* kitabını inceleme sonucu "muzır yayın" ilan etti. (Mart)

Aram Yayınevi'nin Diyarbakır'da bulunan bürosuna polis baskın düzenledi. Polis, çok sayıda materyale el koymasına rağmen arama tutanağı yerine sadece bir not bıraktı. (Nisan)

¹ Kitaplarla ilgili toplatma kararı 30.12.2022'de Tunceli Sulh Ceza Hakimliği tarafından verildi.

İki kez ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkum edilen Ayten Öztürk'ün yaşadıklarını anlattığı kitabına soruşturma açıldı. Mahir Çayan'ın "terör örgütü kurucusu olduğu", kitaptaki "Adalı" şiiiriyle de örgüt propagandası yapıldığı ileri sürüldü. (Mayıs)

Kırmızı Bülten Genel Yayın Yönetmeni Mustafa Yüzer tarafından hedef gösterilen şair Ataol Behramoğlu, Bitlis'teki söyleşilerinin iptal edildiğini sosyal medya hesabından duyurdu. (Haziran)

Diyarbakır'da 2008 yılında tutuklandıktan sonra yargılandığı davada 29 yıl hapis cezası verilen ve 2 yıla yakın bir süredir Sincan 1 Nolu Yüksek Güvenlikli Cezaevi'nde tutulan yazar Ozan Alpkaya, bugüne kadar kendisine gönderilen 17 Kürtçe kitaba el konulduğunu aktardı. (Temmuz)

29 yıldır cezaevinde olan ve koşullu salıverilme tarihine bir yıl kalan Şair İlhan Sami Çomak'ın denetimli serbestlik talebi reddedildi. (Ağustos)

Yazar Menaf Osman cezaevinde 30 yıl tutukluluğun ardından 3 Eylül'de tahliye edildi, hemen fiili olarak gözaltına alınarak önce jandarma karakoluna daha sonra da Edirne Geri Gönderme Merkezi'ne (GGM) götürüldü. (Eylül)

1995'te beri tutuklu olan yazar Rizgar Turhan'ın cezaevinde yazdığı kitaplar kendisine verilmiyor. (Eylül)

Türkiye'de Güldünya Yayınları tarafından yayımlanan yazar Christine Baldacchino'nun Stonewall Çocuk ve Genç Edebiyatı Onur Ödüllü *Morris Micklewhite* ve *Turunçu Elbise* kitabı muzır ilan edildi. (Eylül)

Tutuklu İsa Kaya'nın cezaevinde kaleme aldığı kitabı, 3 aydır "inceleme aşamasında" olduğu gerekçesiyle verilmiyor. (Eylül)

11 yıldır satışta olan Kathy Acker'in *Lisede Kan* ve *Cesaret* kitabı "muzır ve müstehcen nitelikte" bulunarak Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu tarafından muzır ilan edildi. (Ekim)

Ağustos 2022'de Kor Kitap tarafından yayımlanan, Burhan Arpad'ın Türkçeye

çevirdiği Dimitr Dimov'un *Tütün* isimli eseri, başlığında yer alan "tütün" kelimesi sebebiyle algoritma tarafından satıştan kaldırıldı. Yayınevi tarafından yapılan itirazın henüz sonuçlanmadığı aktarıldı. (Ekim)

Tutuklu yazar Sadık Aslan'ın tahliyesi ikinci defa ertelendi. Aslan'ın avukatı Özge Akyüz, erteleme kararı için "Somut dayanaktan yoksun, keyfi ve subjektif değerlendirmeler içeriyor" dedi. (Kasım)

İBB tarafından düzenlenecek olan *Türkçe Edebiyatın Flanözleri, Evden Dışarı Çıkmak: Nezihe Muhiddin, Suat Derviş Leyla Erbil* başlıklı seminer "Türk edebiyatı" yerine "Türkçe edebiyat" ibaresi geçtiği için hedef gösterildi. İBB söz konusu ifadenin yer aldığı duyuruyu sosyal medya hesaplarından kaldırarak etkinliği iptal etti. (Kasım)

Ayrıntı Yayınları'nın *2024 Karga Kafası Ajandası*'nda yer alan bir karikatüre gelen "müşteri şikayeti" sebebiyle D&R ajandayı satıştan kaldırma kararı aldı. (Aralık)

Televizyon

Hayri Demir

Basın ve ifade özgürlüğü için yoğun baskı ve engellerin yaşandığı 2023 yılı, televizyon yayıncılığı açısından da Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından özellikle iktidara muhalif medya kuruluşları hakkında verilen yaptırım kararlarıyla geride kaldı.

Hem 6 Şubat'ta yaşanan deprem felaketi ve sonrası hem de Mayıs ayındaki seçimler, muhalif kanallara yaptırımların yoğunlaştığı dönemlerdi.

RTÜK tarafından yıl içerisindeki yaptırımlar "yanıltıcı reklam", "toplumun manevi değerlerine ve genel ahlaka aykırı" içeriklerde yoğunlaşsa da özellikle habercilik açısından verilen yaptırım kararlarında iktidara yakın medya yer almazken, bu alandaki yaptırımların neredeyse tamamı muhalif yayıncılığıyla bilinen yayın organlarına yönelikti. Örneğin Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) RTÜK üyesi İlhan Taşçı'nın [Expression Interrupted](#) ile paylaştığı verilere göre, 2023 yılının ilk altı ayında iktidara yakın yayıncılık yapan televizyon kanallarına neredeyse hiç para cezası verilmedi. Ancak aynı dönem aralığında muhalif yayın çizgileriyle bilinen Halk TV, KRT, TELE1, FOX TV ve Flash Haber'e toplamda 20 milyon 649 bin 194 TL idari para cezası yaptırımını uygulandı. Yılın ilk altı ayında, hükümete yakın televizyon kanallarından sadece Beyaz TV'ye tek bir yaptırım kararıyla 342 bin 526 TL para cezası [verildi](#).

Üst kurulun 2022 yılında verdiği yaptırım kararlarının toplamının 71 milyon TL'yi aştığı göz önünde bulundurulduğunda, 2023 yılının sadece altı aylık dönemi dikkate alındığında muhalif yayıncılığın karşı karşıya kaldığı yaptırım miktarının da ne kadar yüksek olduğu ortaya çıkıyor.

Şubat ayında yaşanan depremle ilgili yayınları nedeniyle Halk TV ve TELE1'e gelirlerinin yüzde 5'i oranında para, 5 kez de program durdurma cezası verildi. Yine FOX TV ve Halk TV'de yayınlanan iki ayrı program içeriği gerekçe gösterilerek, "özgürce kanaat oluşumunu engellemek" iddiasıyla kanal gelirlerinin yüzde 3'ü oranında idari para cezası verildi.

Aynı televizyon kanallarına seçim dönemindeki yayınları nedeniyle de benzer miktarda para cezaları verildi. FOX TV'nin seçim yayınında Çiğdem Toker'in daha önce Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın da dile getirdiği "Demokrasi sandıktan ibaret değildir" sözleri nedeniyle; HALK TV'ye ise *İsmail Küçükkaya ile Yeni Bir Sabah* programında Ümit Özdağ'ın Suriyeli seçmenlere yönelik eleştirileri sırasında "Seçim sonucuna hukuken saygım

var, politik olarak yok." sözleri nedeniyle "toplumu kin ve düşmanlığa tahrik" iddiasıyla kanal gelirlerinin yüzde 5'i oranında para cezası verildi. TELE1'e de Emre Kongar ile Merdan Yanardağ'ın *18 Dakika* programında, oy pusulalarına ilişkin iddiaları nedeniyle kanal gelirlerinin yüzde 3'ü oranında idari para cezası verildi. TELE1'in aynı reklam kuşağındaki yayınları üç ayrı rapora bağlanarak, her biri için gelirlerin yüzde 3'ü oranında ceza verilmesi kararlaştırıldı. Yani tek ceza yerine üç ceza verildi. Aynı dönemde Flash Haber'deki bir yayında DP İstanbul Milletvekili Cemal Enginyurt'un cumhurbaşkanı adaylarından Sinan Oğan'ın Cumhur İttifakı'na katılmasını eleştirdiği ifadeleri gerekçe gösterilerek kanala gelirlerinin yüzde 3'ü oranında idari para cezası verildi.

RTÜK'ün TELE1 hakkında verdiği yedi günlük yayın durdurma kararı kamuoyunda büyük bir tepki gördü. Kurul yayın durdurma kararına kanalın Genel Yayın Yönetmeni Merdan Yanardağ'ın Temmuz ayında bir programda kullandığı ifadeleri gerekçe göstererek, bu ifadelerin "halkı kin ve düşmanlığa tahrik ettiğini" belirtti. TELE1 hakkında verilen bu karar, RTÜK'ün kuruluşundan beri 27 yıllık tarihi boyunca verdiği en uzun yayın durdurma cezası.

Haber kanalları açısından 2023 yılı genel olarak yukarıdaki tabloda aktarılan yaptırımlarla geride kalırken dijital platformlar da RTÜK'ten paylarına düşen cezaları aldı!

Netflix, Disney+, Prime Video, MUBI, beIN ve BluTV'deki birçok yapıma "toplumsal ve kültürel değerlere ve Türk aile yapısına aykırı" olduğu gerekçesiyle en üst sınırdan idari para cezası kararı verildi. Temmuz ayındaki kurul toplantısında Netflix'e *Anne+* ve *Élite* yapımlarında eşcinsel ilişkilere yer verdiği; Disney+'a *Love, Victor* dizisinin Seks Kabini bölümünün "toplumu rahatsız edici ve ahlaka aykırı davranışlar" içerdiği; Amazon Prime Video'ya *Modern Love* yapımının "toplumun manevi değerlerine ve ailenin korunması ilkesine aykırı" olarak değerlendirildiği gerekçesiyle ceza kesildi.

MUBI'ye kesilen ceza, *Liseli* ve *Ateşli Oda* yapımlarının "çarpık ilişkiler ve müstehcenlik içeren sahnelerin yayıncılık ilkelerine aykırı olması", BluTV'ye kesilen ceza ise *The Book Of Queer* isimli dizisinin "LGBTİ+ öğeleri barındırması" gerekçelerine dayandırıldı. beIN Movies Stars'da yayınlanan *Lost Highway* isimli film için de "6112 sayılı yasada sıralanan yayıncılık ilkelerini ihlal ettiği" gerekçesiyle yaptırım uygulandı.

RTÜK'ün tartışılan bir başka kararı da Show TV'de yayınlanan *Kızılıcak Şerbeti*

dizisiyle ilgiliydi. Dizi hakkında, "toplumsal cinsiyet eşitliğine ters düşen, kadınlara yönelik baskıları teşvik eden ve kadını istismar eden programlar içeremez" gerekçesiyle beş haftalık yayın durdurma ve 1.5 milyon TL para cezası verildi.

RTÜK'ün lisans başvurusu yapmadığı gerekçesiyle Haziran 2022'de erişim engeli getirdiği VOA Türkçe ile DW Türkçe'nin yeni erişim adresleri hakkında da mahkemeye başvurarak, erişim engeli kararı getirilmesini sağlaması tepki çeken sansür vakaları arasındaydı.

Vakalar

Batman'da İpek Er'e cinsel saldırıda bulunan ve intihara sürükleyen uzman çavuş Musa Orhan'a "hakaret" suçlamasıyla yargılanan Ezgi Mola'ya destek veren oyuncu Hazal Kaya'ya da dava açıldı. (Ocak)

RTÜK, TELE1'e *18 Dakika* programında yayıncılık ilkelerinin ihlal edildiği gerekçesiyle üst sınırdan idari para cezası ve yine üst sınırdan 5 kez program durdurma cezası uyguladı. (Şubat)

RTÜK, TELE1'in *Forum* programında "teyit edilmemiş kulaktan dolma bilginin geçmiş gibi anlatıldığını" belirterek kanala üst sınırdan idari para cezası yaptırımını uyguladı. (Şubat)

RTÜK Halk TV'ye, TİP İstanbul Milletvekili Ahmet Şık'ın katıldığı *Büyük Felaket Özel Yayın* programı nedeniyle üst sınırdan 5 kez program durdurma cezası kesti. RTÜK cezaya gerekçe olarak yasadaki "Yayın hizmetleri, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin varlık ve bağımsızlığına, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Atatürk ilke ve inkılaplarına aykırı olamaz." hükmünü gösterdi. Kurul ayrıca deprem bölgesinde "sistemik yağmacılık ve hırsızlık yapıldığı iddiaları" nedeniyle Halk TV'ye üst sınırdan idari para cezası verdi. (Şubat)

RTÜK, FOX TV'de yayınlanan *Orta Sayfa* programında moderatörün AFAD'ın depremden etkilenen bölgeye yönelik yardımları engellediğine dair sözleri nedeniyle yayıncı kanala üst sınırdan idari para cezası yaptırımını uyguladı. (Şubat)

İlahiyatçı Cemil Kılıç'ın depremdeki sorumluluklarından "takdiri ilahi" diyerek kaçan yöneticilere ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın "gerçek kimliğinden saptığına" yönelik eleştirileri nedeniyle Flash Haber'e kanalın gelirlerinin yüzde 3'ü oranında para ile 3 kez de program durdurma cezası verildi. Karar oy çokluğuyla alındı. (Mart)

Fatih Altaylı'nın Habertürk kanalında depremedelere yönelik televizyonda yapacakları yardım kampanyasının RTÜK'ten gelen talimatla engellendiğine ilişkin açıklamaları nedeniyle yaptırım uygulandı. RTÜK, bu ifadelerden dolayı kanala gelirlerinin yüzde 3'ü oranında idari para cezası verdi. (Mart)

Oyuncu Mehmet Aslantuğ sosyal medya hesabından yaptığı paylaşımında, TRT 1'de yayınlanan *Yürek Çıkmazı* adlı diziden ayrıldığını duyurdu. Aslantuğ paylaşımında diziden kendi isteğiyle değil, kanalın isteğiyle ayrıldığını ve ayrılma sebebinin "siyasi görüşüyle alakalı" olduğunu ima etti. (Mart)

Oyuncu Farah Zeynep Abdullah, sosyal medya hesabından Batman'da İpek Er'e cinsel saldırıda bulunan ve intihara sürükleyen uzman çavuş Musa Orhan'ın kendisine bir kez daha "hakaret" davası açtığını duyurdu. (Mart)

HDP eski Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş'ın *Dad* kitabının Serhan Asker'in programında gösterilmesi nedeniyle RTÜK, Halk TV'ye "suçluyu övmekten" gelirinin yüzde 5'i oranında para cezası ile 5 kez de program durdurma cezası verdi. (Mart)

RTÜK, Halk TV'de *Kayda Geçsin* programında Turhan Çömez'in İskenderun'da jeneratör çalışmadığı için solunum cihazına bağlı insanların öldüğünü açıklamasının "tarafsızlık ilkesine aykırı yayın" olduğu gerekçesiyle kanala gelirinin yüzde 3'ü oranında para cezası uyguladı. (Mart)

RTÜK, TELE1'e Merdan Yanardağ ile Emre Kongar'ın *18 Dakika* programında AKP'nin "faşizan bir parti" olduğu ifadesi ve kadın yürüyüşü yasağının eleştirilmesi nedeniyle de kanala gelirinin yüzde 3'ü oranında para cezası verdi. (Mart)

Orta Sayfa programında dere yatağındaki yapılaşmanın ve yurtdışından alınan ödeneklere karşın ıslah çalışması yapmayan Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi'nin eleştirilmesini "küçük düşürme" olarak değerlendiren RTÜK; FOX TV'ye gelirinin yüzde 3'ü oranında para cezası verilmesini kararlaştırdı. (Mart)

RTÜK Show TV'ye *Kızılık Şerbeti* dizisindeki kadına yönelik şiddet sahnelerini gerekçe göstererek kanalın gelirlerinin yüzde 5'i oranında para cezası ve 5 kez de program durdurma cezası verdi. (Mart)

RTÜK, FOX TV'ye Ana Haber sunucusu Gülbin Tosun'un kadın hakları ve iktidarın tutumunu eleştiren konuşması sebebiyle yayında "basın mensubu kimliğini bir kenara bırakıp adeta bir muhalefet siyasi parti temsilcisi gibi tavır takınarak" yayıncılık ilkelerini ihlal ettiği gerekçesiyle idari para cezası verdi. (Nisan)

RTÜK, Halk TV'ye Ayşenur Arslan'ın sunduğu programda konuk Turgut Kazan ile deprem sonrası "can pazarında vinç ticareti" başlıklı bir haberi değerlendirdikleri ve ölen kişi sayısına ilişkin kamuoyuna farklı bilgilerin aktarılmasını eleştirdikleri nedeniyle de kanala "özgürce kanaat oluşumunu engellemekten" gelirinin yüzde 3'ü oranında para cezası verdi. Söz konusu yayındaki ifadeler "resmi açıklamalara rağmen gerçek dışı iddialar" olarak değerlendirildi. (Nisan)

RTÜK, Flash Haber'de bir konuşun, "hükümetin deprem bölgesindeki insanları yalnızlığa terk ettiği ve yıkıntılardan insanları çıkarmayarak enkaz kaldırma çalışmalarına başladığı" şeklindeki ifadelerini "asılsız iddia" olarak değerlendirdi. Yayıncılık ilkelerini ihlal ettiği gerekçesiyle idari para cezası uyguladı. (Nisan)

RTÜK, FOX TV'ye, seçim gecesi yayınında program konuğu Çiğdem Toker'in ifadeleri nedeniyle üst sınırdan kanalın gelirinin yüzde 3'ü oranında para cezası verdi. (Haziran)

RTÜK, Halk TV'ye İsmail Küçükkaya'nın sunduğu *Yeni Bir Sabah* programına konuk olan Zafer Partisi Genel Başkanı Ümit Özdağ'ın "...seçimin sonucuna politik olarak saygım yok, olmayacak da. Çünkü yanlış bir tercih kullanıldı." sözleri nedeniyle üst sınırdan idari para cezası uyguladı. (Haziran)

RTÜK, TELE1'deki *18 Dakika* programında Merdan Yanardağ'ın oy pusulaları hakkındaki iddiaları nedeniyle kanala idari para cezası yaptırımını uyguladı. Kanaldaki başka bir seçim yayınında Yanardağ'ın "Şimdi ben bu sonuçların meşruiyetinin son derece tartışmalı olduğunu düşünüyorum." sözleri ve usulsüz tele-alışveriş yayınlarından dolayı da müeyyide kararı alındı. (Haziran)

RTÜK, Flash Haber'e Demokrat Parti İstanbul Milletvekili Cemal Enginyurt'un cumhurbaşkanı adaylarından Sinan Oğan'a ilişkin sözleri nedeniyle idari para cezası verdi. Ayrıca, yurt dışında yaşayan ve hakkında yakalama kararı bulunan Erk Acarer'in yayın konuğu yapılması ve söz konusu programda dile getirdiği iddialar dolayısıyla da Flash TV'ye ceza uygulandı. (Haziran)

RTÜK Merdan Yanardağ'ın *4 Soru 4 Yanıt* programındaki sözleri gerekçe gösterilerek TELE1'e üst sınırdan idari para cezası ve 7 gün yayın durdurma cezası verdi. Cezanın gerekçesinin "toplumu kin ve düşmanlığa tahrik" ve "terörü övmek" olduğu ifade edildi. Yapılan itiraz sonucunda Ankara 4. İdare Mahkemesi, RTÜK'ün TELE1'e verdiği 7 günlük ekran karartma cezasına yürütmeyi durdurma kararı verdi. Karara karşı yapılan iptal başvurusu sonucunda ise Ankara 4. İdare Mahkemesinin verdiği yürütmeyi durdurma kararı üst mahkemece kaldırıldı. (Temmuz)

RTÜK, KRT ve TELE1'e gelirlerinin yüzde 3'ü oranında para, 3 kez de program durdurma cezası verdi. (Ağustos)

RTÜK, Murat Boz'un *Derin Mevzular* klübünü yayınladığı için Power Türk'e ceza kesti. RTÜK'ün gerekçesi ise klipteki "negatif mesaj unsurlarına" ve imgelere dayandırıldı. (Ağustos)

RTÜK, NR 1 Türk ve Power TV'ye yayınlanan müzik klipleri sebebiyle idari para cezası verdi. (Ağustos)

RTÜK, Beyaz TV'ye *Derin Futbol* isimli programda kullanılan bazı ifadeler dolayısıyla idari para cezası verdi. (Eylül)

Bergen filmi televizyonda ilk kez yayınlayan ATV, filmde hamam sahnesini kesti, "adet" kelimesini sansürledi. (Eylül)

RTÜK, gazeteci Ayşenur Arslan'ın ve yönetmen Ezel Akay'ın sözlerini gerekçe göstererek Halk TV'ye para ve program durdurma cezası verdi. (Eylül)

Star Tv'de yayınlanan *Yalı Çapkını* dizisinde içki içmekten bahsedilen bir sahnede sesin kesilmesi ve öpüşme sahnesinin "internete özel" ibaresiyle yalnızca çevrimiçi olarak sunulması tepki gördü. (Eylül)

Sanatçı İlyas Salman'a Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan için "ucuz adam" dediği gerekçesiyle "cumhurbaşkanına hakaret" suçlamasıyla dava açıldı. (Ekim)

RTÜK tarafından TELE1, Halk TV, Flash Haber, KRT, FOX TV, Star TV ve Show TV'de yayınlanan 11 içeriğe yaptırım uygulanması kararı verildi. Merdan Yanardağ'ın TELE1'deki *18 Dakika* programındaki ifadeleri nedeniyle iki kez kanalın gelirinin yüzde 3'ü oranında, bir kez de yüzde 5'i oranında idari para cezası, *Kayda Geçsin* programında gazeteci Timur Soykan'ın Sinan Ateş cinayeti ve *Nasıl Olacak* programında gazeteci Bahadır Özgür'ün IŞİD ile ilgili değerlendirmeleri nedeniyle Halk TV'ye iki kez gelirinin yüzde 3'ü oranında, Zafer Arapkırlı'nın *Medya Terapi* programında "köprü ve otoyol zamları" ve "Fidan-Blinken tokalaşması" ile ilgili değerlendirmelerinin "eleştiri sınırlarını aştığı" iddiasıyla KRT'ye iki kez gelirinin yüzde 3'ü oranında idari para cezası, Fatih Ertürk'ün *Başkentte Gündem* programında "5 bin TL'lik emekli ikramiyesi" ile ilgili değerlendirmeleri, "karar vericilere yönelik eleştiri sınırlarını aştığı" gerekçesiyle Flash Haber'e gelirinin yüzde 3'ü oranında idari para cezası verildi. Aynı toplantıda, FOX TV, Star TV ve Show TV'ye sırasıyla *Hudutsuz Sevda*, *Sakla Beni* ve Didem Arslan Yılmaz'la *Vazgeçme* dizisi ve programlarında "şiddete özendirici ve çocuk ve gençlerin zihinsel ve ahlaki gelişimine aykırı" sahneler gerekçe gösterilerek gelirlerinin yüzde 3'ü oranında para cezası verildi. (Kasım)

Adalet Bakanı Yılmaz Tunç, *Arka Sokaklar* dizisindeki infaz memuru tiplemesine dair "Gerekli idari ve hukuki inceleme ve soruşturmaların yapılacağından hiç kimsenin şüphesi olmasın" açıklamasını yaptı. (Aralık)

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, *Yargı* dizisini çocuk bakım kuruluşlarında istismar konusunu işlediği için RTÜK'e şikayet etti. (Aralık)

RTÜK, fragmanı yayınlanmasından itibaren hedef gösterilen ve afişlerine saldırı düzenlenen *Kızıl Goncalar* dizisi ile ilgili inceleme başlattı. İstanbul Vakıflar 1. Bölge Müdürlüğü dizinin mekân izinlerini, Darülaceze Başkanlığı da Okmeydanı Darülaceze'deki çekim izinlerini iptal etti. (Aralık)

RTÜK, yılın son toplantısında *Kızıl Goncalar* adlı dizinin yayınlandığı Fox TV'nin yanı sıra Halk TV, TELE1, TGRT Haber, KRT TV, SZC TV, Beyaz TV, Flash Haber TV, Cadde TV, İlke TV, Netflix ve Show Radyo'ya idari para cezaları kesti. (Aralık)

İnternet Yayıncılığı ve Dijital Alan

Ana akım medyada sansürün tamamen yerleşmesiyle internet yayıncılığı ve dijital alan, sansürden kaçanların sığındığı bir mecra haline gelmişti. Fakat bu alanı "kısıtlamaya" yönelik yapılan yasa değişiklikleri ve RTÜK gibi çeşitli düzenleyici kurumlara denetleme yetkisi verilmesinin yanı sıra, bu mecralarda faaliyet gösteren çoğu kürsel çaptaki özel şirketlerin değişen iç politikaları sansüre zemin hazırlıyor. Sansür sadece devlet ya da hükümet eliyle değil, özel şirketlerin homofobik, transfobik ya da ırkçı politikalarıyla çeşitli içerikleri engellemesiyle de gerçekleşiyor. Topladığımız veriler, birçok alanda olduğu gibi, sanatsal ifade özgürlüğü konusunda da dijital ortamda tehdit ve nefret söylemine varan hedef göstermelerin sansür ve otosansürü tetiklediğini ortaya koyuyor. Yıl boyunca bu alanda en az 23 sansür vakası kaydedildi. Bunlardan 11'i yasaklama, 9'u idari para cezası gibi idari yaptırımlar, 2'si tehdit ve 1'i de işsizleştirme şeklinde gerçekleşti.

İdari yaptırımın söz konusu olduğu 9 vakanın 7'sini RTÜK tarafından Amazon Prime Video, belN MOVIES Stars, BluTV, Disney+, MUBI ve Netflix'e kesilen cezalar oluşturuyor. Ceza gerekçeleri arasında "toplumun millî ve manevî değerlerine, genel ahlâka ve ailenin korunması ilkesine aykırılık", "toplumu rahatsız edici ve ahlâka aykırı davranışlar" ve "müstehcenlik" iddiaları sıklıkla yer alıyor. Televizyon yayıncılığına dair kararlarda olduğu üzere dijital alanda da toplumsal cinsiyet ve/veya LGBTİ+'lara yönelik konuların RTÜK tarafından özellikle hedef alındığını görüyoruz.

Yasaklama kategorisinde yer alan 11 vaka ise ağırlıklı olarak web sitelerine yönelik erişim engelleme ya da sosyal medya hesaplarını askıya alma kararlarından oluşuyor. Yıl boyunca Ekşi Sözlük'ün dört farklı alan adı erişime engellendi, her karar için gösterilen gerekçe ise "millî güvenlik ve kamu düzeninin korunması"ydı. Yasaklama kararlarından 5'i ise Jinha, Rudaw, Hurbini, Xwebûn ve Botan International gibi Kürtçe yayın yapan mecralara yönelikti. Kürtçe yapılan herhangi bir yayın ya da faaliyetin çeşitli gerekçeler ve kılıflar üretilerek engellenmesi, yasaklanması ya da yargılanması her alanda karşımıza çıkan ve çoklu hak ihlaline yol açan, sistematik, yapısal ve ırkçı bir uygulama.

Twitter (X) gibi özel şirketler, kendi iç politikaları ya da yetki alanında faaliyet gösterdikleri devletlerin politikalarının uygulanmasında bir araç haline gelerek sansürü yeniden üretebiliyorlar. Bu iç politikanın bir yansıması

da kullanıcıların sıklıkla karşılaştığı "topluluk kurallarının ihlali" gerekçesiyle içerik engelleridir. Meltem Şahin, kendisiyle yaptığımız [söyleşide](#), herhangi bir şiddet çağırısı, ayrımcılık vb. temsilleri içermeyen ancak toplumsal cinsiyet ve kuir ifade gibi temalara odaklanan işlerinin Instagram tarafından "topluluk kurallarının ihlali" gerekçesiyle kaldırıldığını ve reklama kapatıldığını belirtti. Ayrıca, bu yaptırımları incelemek için kurulan The Oversight Board'a yaptığı itirazlardan ise herhangi bir sonuç alamadığını aktardı. Benzer şekilde, SES Eşitlik, Adalet, Kadın Platformu da Susma Platformu için yazdıkları [yazıda](#) TikTok'ta Jına Mahsa Amini, Filistin, TikTok'taki algoritmik sansür ve gölgeleme gibi konulardan bahseden içeriklerinin sansüre maruz kaldığını ifade etti.

Bu alanda "işsizleştirme" olarak kategorize ettiğimiz bir vakada ise, trans kadın oyuncu Meli Bendeli, *Şahmaran* dizisi için yapılan oyuncu seçmelerinde olumlu dönüş almasına ve hatta bir sözleşme teklif edilmesine rağmen daha sonrasında "etek giydiği için" dizi kadrosundan çıkarıldığını aktardı. Bu transfobik tutuma dayanan sansür vakası, yatay düzlemde özel şirketlerin de ayrımcı uygulamalarla sansürü yeniden ürettiğini gösteren, sayısını bilmediğimiz ve muhtemelen çok sayıda vakadan sadece biri. Burada tekrarlamak gerekir ki, sansür vakaları sadece "dikey" olarak devletler ya da hükümetlerden gelen müdahalelerin etkisiyle, kültür ve sanat alanındaki aktörlerin kendi iç işleyişlerinde farklı araçlarla sürekli yeniden ürettikleri de bir süreç. İzleme bulguları bize yıllar içinde dijital mecraların hem devletler hem de özel şirketler tarafından yoğun olarak müdahaleye uğradığı bir alan haline geldiğini gösteriyor. Cezalar, erişim engelleri gibi klasik yöntemlerin yanında, algoritma ve iç politika düzenlemeleri de yeni sansür mekanizmaları arasında yerini aldı. Bütün müdahalelere rağmen dijital alanlar, sağladıkları olanaklar göz önüne alındığında, sansürden kaçış alanı olma özelliğini hala korumaktadır.

Vakalar

- Trans kadın oyuncu Meli Bendeli, oyuncu seçmelerinden aldığı olumlu dönüş ve e-mail adresine gönderilen sözleşme taslağına rağmen "etek giydiği" için Netflix yapımı *Şahmaran* dizisinin kadrosuna alınmadığını söyledi. (Ocak)
- Ankara 4. Sulh Ceza Mahkemesi Ekşi Sözlük ve Avesta Yayınları'nın yanı sıra Rudaw, Botan International, Hûrbînî podcast kanalı, Jin Haber Ajansı (JINHA) ve Xwebûn gazetesinin Twitter (X) hesaplarını engelleme kararları aldı. (Şubat)
- Ekşi Sözlük'ün erişim engeline ilişkin yaptığı başvurunun kabulü üzerine 2 Mart'ta engelleme kararının kaldırıldığı duyuruldu. Fakat site aynı gün erişim engeli kaldırma kararına yapılan itiraz sonrasında tekrar erişime engellendi. (Mart)
- Dijital platform Disney+ Türkiye'nin, *Only Murders in the Building* dizisinin 6. bölümünü yayın listesinden kaldırdığı iddia edildi. Bölümün yayından kaldırılmasına sebep olarak; dizideki karakterlerden birinin, Türklerin "Yunan ve Ermeni Soykırımları yaptığına" dair ifadeleri gösterildi. (Mart)
- İfade Özgürlüğü Derneği'nin EngelliWeb projesine ait web sitesi erişime engellendi. Engel kararı da EngelliWeb sitesinden paylaşıldı. (Mart)
- Market raflarına "Bu ürün size pahalı mı geldi? Erdoğan sayesinde" yazılı etiketler basıp yapıştırarak sosyal medyada paylaşan görsel iletişim tasarımcısı Mahir Akkoyun, "cumhurbaşkanına hakaret" iddiasıyla bir süre gözaltında tutulduktan sonra serbest bırakıldı. (Nisan) Hakkında dava açılan Akkoyun, 24 Temmuz'da görülen duruşmada beraat etti.
- Şubat 2023'teki engellenmenin ardından eksisozluk2023.com ve eksisozluk42.com alan adlarına da "millî güvenlik ve kamu düzeninin korunması" gerekçesiyle erişim engeli getirildi. (Mayıs)
- Fırat Üniversitesi, Hasan Can Kaya'nın Elazığ Bilgisayar Mühendisliği hakkındaki şakasına yönelik hukuki süreç başlatacaklarını açıkladı. (Mayıs)

Manga kültürüne dair içerikler üretip Türkçe çizgi romanlar yayımlayan Jiangzaitoon'un internet sitesi <http://jiangzaitoon.biz> BTK tarafından 17 Mayıs tarihinde erişime engellendi. <http://jiangzaitoon.io>, alan adlı site 29 Mayıs tarihli kararlar ile erişime engellendi.

RTÜK, Netflix, Disney +, Amazon Prime Video, MUBI, beIN ve Blu TV'deki "toplumsal ve kültürel değerler ile aile yapısına aykırı" yapımlar nedeniyle bu platformlara üst sınırdan idari para cezası kararı verdi. (Temmuz)

Kaos GL Derneği yayımladığı kamu spotunu, filmi çeken şirket ve filmde yer alan oyunculara hakaret ve ölüm tehditleri nedeniyle yayından kaldırdığını duyurdu. (Eylül)

Ekşi Sözlük'ün kullandığı eksisozluk1923.com adresi "millî güvenlik ve kamu düzeninin korunması" gerekçesiyle engellendi. (Aralık)

Erişim engeli kararından sonra kullanılan <http://eksisozluk1999.com>'a da erişim engeli getirildi. (Aralık)

Sinema

Özkan Küçük

"Karşımızda devletle kültür-sanat sermayesinin kurduğu bir pakt var" Başlık niyetine Fırat Yücel'in sözlerini kullanarak 2023 sinema raporuna başlayalım istedim. Zira son birkaç yıldır film festivallerinin çöküşüne doğru sürüklendiği sansür vakaları yaşanıyor. 2020 yılında 10. Malatya Film Festivali'nin "cinsiyetsiz ödül" açıklaması sonucu kendi kendini iptal etmesi daha unutulmamışken, Türkiye sinema endüstrisinin en önemli festivali olarak tanımlayabileceğimiz Antalya Altın Portakal Film Festivali'nde yaşanan ve neredeyse umutsuz bir dansın "dönüş performansını" andıran açıklamalar dizisi bu yılki raporumuzun kendi kendini çökerten festivallerden bahisle başlamasına yol açtı.

Fırat Yücel yukarıdaki sözlerini Ulysses Çevirmek isimli belgeseli ile ilgili İstanbul Kültür Sanat Vakfı (İKSİV) tarafından düzenlenen Uluslararası İstanbul Film Festivali'nde yaşadığı "örtük sansür"den bahsederken söylüyor bir [söyleşisinde](#). Belgesel, Kürtçe çevirileriyle tanınan Kawa Nemir'in James Joyce'un *Ulysses*'ini Kürtçeye çevirmesini konu ediyor. Evet, Kürtçeye... Susma'nın haber takibine takılan sansür vakalarında bir süredir Kürtçe ile LGBTİ+ yarışıyor desek yanlış olmaz.

Dönemin ruhu denilen bir şey varsa, bu ikisinden kaçış bir nevi dönemin ruhu oldu diyebiliriz.

Böylece kültür endüstrisinin bir parçası olan festivallerin yöneticileri "örtük" sansür uygulayarak kendilerini güvenli bir alanda tuttuklarını sanırken beklemedikleri yerden gelen soru üzerine çuvallayan lise öğrencilerine döndüler. Antalya Film Festivali'nin yıllardır direktörlüğünü yapan Ahmet Boyacıoğlu işte bunu yaşadı.

Festivali dönemin ruhuna uygun bir şekilde kurguladığını sanırken, bakanlık yetkilileri (devlet) onu Kürt ve LGBTİ+ olmayan, yani normal şartlarda "makul" olabilecek bir film üzerinden sınava tabi tuttu.

Böylece hep beraber sinemamıza yıllardır yön verenlerin ne kadar kırılgan olduklarını da görme şansını yaşadık.

Nejla Demirci'nin *Kanun Hükmü* isimli belgeselinin 60. Antalya Altın Portakal Film Festivali'nin Ulusal Belgesel Yarışma seçkisinden kaldırılması ve sonrasında yaşananlar sinema alanındaki sansür vakaları arasında öne çıkarak 2023 yılına damgasını vuran olay oldu. Sanırım böylelikle Kanun

Hükmünde Kararname (KHK) konusu da endüstrinin uzak duracağı konular arasına girdi.

Uzun uzun anlatmaya gerek yok ancak sinemacıların ve jüri üyelerinin birlikte direnişinin festivale geri adım attırması, buna karşılık bakanlık ve festivale destek veren çeşitli kurumların birlikte daha güçlü bir baskı kurması, Boyacıoğlu'nun istifaya direnmesi sonucu Antalya Büyükşehir Belediyesi başkanının müdahalesiyle görevden alınıp festivalin iptal edilmesi uzun süre hatırlanacak. Bu büyük film organizasyonunun en son 12 Eylül döneminde bir kez yapılamadığı düşünülürse vakanın boyutu daha da net anlaşılacaktır.

Bu vakanın bir başka önemi de devlet yetkililerinin sansür iştahlarını apaçık, gizlemeden ortaya koymaları ve tepkiler üzerine geri çekilmek yerine "el yükseltmeleri" oldu. Bu anlamda, araştırmalara konu olabilecek kadar ciddi, çok katmanlı bir sansür vakası yaşadık.

Diğer vakalara gelirsek, çoğu Pride etkinliklerinin yapıldığı Haziran ayına denk geliyor. Bu da konuşulmaya değer bir durum. Sansüre karşı direnişin azaldığı veya çeşitli mekanizmalarla görünmez hale getirildiği bu dönemde canlılığını ve görünürlüğünü koruyan LGBTİ+ hareketi de açık yasaklarla karşılaşılıyor.

Sokak eylemlerinde de bunun yansımaları görmek mümkün. Son yıllarda yasaklara karşı direniş bayrağını feminist hareket ve LGBTİ+ hareketi taşıyor.

Disney+ tarafından uygulanan bir sansür vakası ise soykırım konulu oluşuyla diğerlerinden ayrılıyor.

Disney+ Türkiye'nin, Hulu yapımı *Only Murders in the Building* dizisinin 6. bölümünü yayın listesinden kaldırdığı iddia edildi. Bölümün yayından kaldırılmasına sebep olarak; dizideki karakterlerden birinin, Türklerin "Yunan ve Ermeni Soykırımları yaptığına" dair ifadeleri gösterildi.

Vakalar Azaldı mı?

Susma ekibi tarafından bu yılki sinema raporunu yazmam istendiğinde karşıma geçen yıllardaki gibi uzun bir vaka listesinin çıkacağını bekliyordum ancak az sayıda vaka görünce şaşırımdım. Aramızda yaptığımız değerlendirmede bunu artık bazı vakaları yaşayanların görünmez olmayı tercih etmesine bağladık. Bu tespiti raporumuza ekleme ihtiyacı duyuyorum zira bu da sansür ve otosansür konusunda yeni bir kırılma demek oluyor. Hem

sektörün, endüstrinin daha fazla otosansüre yöneldiğini hem de yaşanan sansür vakalarının bir kısmının gizleniyor olabileceğini düşündüğümüzde yeni bir aşamaya geçtiğimizi söyleyebiliriz.

Bu düşüncelerle yılı kapatmaya hazırlanırken peş peşe yeni vakalar geldi.

Bunlardan biri son yıllara damgasını vuran ünlü *Bakur* davası.

Açılan dava sonucunda Batman 2. Ağır Ceza Mahkemesi, 18 Temmuz 2019 tarihinde Ertuğrul Mavioglu ve Çayan Demirel'i ayrı ayrı 4 yıl 6 ay hapis cezasına çarptırmıştı. Avukatların itirazı sonucunda Gaziantep Bölge Adliye Mahkemesi 4. Ceza Dairesi, yerel mahkemenin verdiği hükmü esastan bozdu. 14 Aralık 2023 tarihinde yeniden görülen davada, Batman 2. Ağır Ceza Mahkemesi, iki yönetmene "örgüt propagandası yapmak" suçlamasından ayrı ayrı 1 yıl 13 ay (25 AY) hapis cezası verdi.

Bir başka mahkeme hükmü de yönetmen Özyay Şahin hakkında daha önce verilmiş olan hapis cezasının istinaf mahkemesince onanması oldu. Sinemacı Özyay Şahin, 2012 yılında *Ben Uçtum Sen Kaldın* belgeselinin görüntü yönetmenliğini yaparken yönetmen Mizgin Müjde Arslan ile birlikte gözaltına alınmış ve tutuksuz yargılanmıştı. Yargılama yaklaşık dokuz yıl sürmüş ve "terör örgütüne yardım" suçundan 1 yıl 13 ay hapis cezası verilmişti.

Ve de bu yıl için son vakamız, Boğaziçi Üniversitesi tarafından Can Candan'ın *Benim Çocuğum* isimli belgeselinin gösteriminin engellenmesi oldu.

Böylece yılı kapatmadan önce Kürt sorununu işleyen yönetmenlere hapis cezaları, LGBTİ+ konulu filmlere ise engelleme ve sansür ile devletin kalın duvarları hatırlatılmış oldu.

Yılı *Bakur* davasıyla kapattığımızı göre filmin 34. İstanbul Uluslararası Film Festivali'nde karşılaştığı sansür vakasını tekrar hatırlayalım. Bu sansürün yaşandığı sene İKSV tarafından yapılan festival de boykotlar sonucu kapanış töreni yapamamıştı. Aradan geçen yıllar boyunca festival devam etti ancak mahkemelerde film yargılandı ve yönetmenlerin hapis cezaları kesinleşti.

Festivaller devam ediyor gibi görünse de her yıl daha da geriye çekiliyorlar. En son Antalya Film Festivali'nde de gördüğümüz gibi beklemedikleri yerden geliyor artık baskılar.

Baskılara karşın film yapmaya devam eden yönetmenlerin yargılanması ise artık gittikçe sıradanlaşıyor.

Girişte bahsini ettiğimiz röportajda, filmin diğer yönetmeni Aylin Kuryel festivallerin sürekli olarak siyasi ufku daralttıklarını söyleyerek ekliyor: "Bu artık o filmin, şu filmin problemi de değil, siyasi tahayyülümüzün sınırlarını belirleyen, sanatçıları doğrudan iktidar aygıtlarının tehditleriyle yüz yüze getiren bir mesele. Karşımızda sadece devlet yok, bugün daha net olarak kültür-sanat sermayesi de var. Bu yüzden sansürle mücadelemizi kolektif düzlemde yapmalıyız."

Vakalar

Maraş'ta bulunan belgeselci Kazım Kızıl basın kartını göstermesine rağmen çekim yapmasının çevik kuvvet tarafından sözlü ve fiziksel olarak engellendiğini ve çevik kuvvetin kendisini çevredeki kişilere hedef gösterdiğini yazdı. (Şubat)

Yönetmen Orhan Eskiköy, 11 Mart'ta Hatay'ın Samandağ ilçesinde çekim yaparken gözaltına alındı, ifadesi alındıktan sonra serbest bırakıldı. (Mart)

Aylin Kuryel ve Fırat Yücel, 1+1 Express'e verdikleri röportajda *Ulysses Çevirmek* belgeselinden bahsederken İKSV tarafından uygulanan örtük sansürden bahsetti. Kuryel: "Filmi İKSV'ye gönderdiğimizde 'bu dönem gösteremeyiz, gelecek yıla' dediler. Zira önümüzde 14 Mayıs seçimleri vardı. Seçimler film festivallerinin de sansür bahanesine dönüşebiliyor." (Nisan)

İkizköy'deki Akbelen Ormanı'nın korunması için direnişe yönelik jandarmanın orantısız güç, cop, TOMA, tazyikli su ve biber gazı kullandığı müdahalede çekim yapan bağımsız gazeteci ve belgeselci Kazım Kızıl'ın gözlerine yakın mesafeden gaz sıkıldı. Kızıl, görüntüleri sosyal medya hesabından paylaştı. (Temmuz)

Türkiye Komünist Partisi (TKP) Kocaeli Özgürlük Semt Evi tarafından gerçekleştirilen *Pardon* filmi gösterimine polis müdahale etti, 13 kişi gözaltına alındı. (Eylül)

60. Antalya Film Festivali Yönetmeni Ahmet Boyacıoğlu, "*Kanun Hükmü* belgeselinin "yargı süreci devam eden" bir kişinin tanıklığına yer verildiği gerekçesiyle seçkiden kaldırıldığını açıkladı. Yönetmen Nejla Demirci ise belgeselde hikâyeleri anlatılan Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile ihraç edilmiş akademisyenler Yasemin Demirci ve Engin Karataş'ın haklarında "kesinleşmiş herhangi bir yargı kararı" olmadığını belirtti. (Eylül)

Kanun Hükmü belgeselinin sansürlenmesine karşı kamuoyunda çıkan tepkilerin ardından Festival Yönetmeni Ahmet Boyacıoğlu 28 Eylül'de önce filmin geri alındığını duyurdu. Ancak aynı günün akşamı bir açıklama daha yaparak,

filmin seçkiye geri alınmasının ardından kendisine ve ekibine tehditler yönetildiğini söyledi. Boyacıoğlu, filmin tekrar seçkiden çıkarılmasına karar verdiklerini aktardı.

Ankara Film Festivali, *Kanun Hükümü* belgeselinin seçkiye alınmaması sonrası çıkan "sansür" iddialarına ilişkin cevap verdi. Açıklamada "İzleme linki kapalı olduğu için belgesel jüri tarafından izlenemedi" dendi. Ancak belgeselin yönetmeni Nejla Demirci festivalin açıklamasını "mazeret" olarak değerlendirecek tatmin edici bulmadı. (Ekim)

Hollandalı-Kürt gazeteci, yapımcı ve yönetmen Reber Dosky, 8 Kasım'da yeni çalışması için geldiği Türkiye'de gözaltına alındı, Urfa'daki GGM'ye götürüldükten sonra sınır dışı edildi. (Kasım)

23 Kasım'da gözaltına alınarak Silivri GGM'de tutulan İranlı sanatçı ve aktivist Sahilin Asadollahi, ertesi gün serbest bırakıldı. Oyuncu sürece dair açıklamaları sosyal medya hesabından yaptı. (Kasım)

Yönetmen Can Candan'ın *Benim Çocuğum* adlı belgeselinin Boğaziçi Üniversitesi'ndeki gösterimi idari bir kararla engellendi. Boğaziçi Üniversitesi Sinema Kulübü'nün düzenlemek istediği etkinliğe izin verilmemesi ile ilgili üniversite yönetimi "aynı belgeselin gösterilmesine daha önce izin verilmediği gibi şu anda da verilmeyeceği" şeklinde bir açıklama yaptı. (Aralık)

Tiyatro

Tiyatronun 2023'ü: Sessizliğin estetiği Ayşen Güven

Geride bıraktığımız 2023 yılında Türkiye tiyatrosuna "en iyi" listeleri dışından bir bakış getirmeye devam ediyoruz. Susma Platformu'nun çalışma sahası itibarıyla bu yazı son bir yıldaki sansür vakalarına değinirken, esas olarak otosansürün izini sürecek.

Öncelikle, pandemiden hem üretim hem de katılım anlamında bu yıl çıktığını söylemek mümkün. Kültür sanat sahasının tamamı için, pandemide doldurulan yaratıcı çekmecelerin bir bir açıldığı, yeni iş olanaklarının çoğaldığı, sahne programlarının dolup taşıdığı (seyirci sayıları için tam olarak aynı şey söylenemez), festivallere fiziksel anlamda geri dönüldüğü bir yıl oldu.

Kültür sanat hayatının yıllar içinde aşama aşama yerel dinamiklerden koparıldığı, taşrada sanata erişimin neredeyse olanaksız hâle geldiği, yerel yönetimlerin bu anlamda yatırım yapmayı "hafife aldığı" uzun bir dönemi geride bırakıyor olabiliriz. Kültür sanat ortamının İstanbul sınırlarına sıkışması, yaratıcı beslenme adına bir kısıt haline de gelmişti. Bu açık giderek hem devlet kurumları hem sivil ya da özel sanat odakları tarafından "keşfediliyor". Kuşkusuz beklenen İstanbul depreminin ve giderek keskinleşen ekonomik buhranın da bu yönelim değişikliğinde etkisi var. Anadolu'daki bu sanatsal hareketliliğin hangi ihtiyaçla ilerleyeceği çıktılarını da belirleyecek. Her şekilde İstanbul'dan taşan bir kültürel etkileşim tazelenme yaratabilir.

Bu bağlamda bu yıl İstanbul dışında gerçekleşen tiyatro faaliyetlerinden bahsetmek sansür ve otosansüre karşı da bir vurgu olacak. Böyle baktığımızda Kürt kentlerindeki çalışmalar hemen dikkat çekiyor. Siyasal baskının en keskin ucunda duran bu bölgede, tiyatro alanında verilen emek, sürdürülen ısrar görmezden gelinecek gibi değil. Şermola Performans ekibinin Batman'da kurduğu Diwan Uluslararası Tiyatro Akademisi, Kürtçe tiyatro eğitimi için çok önemli bir alan olarak faaliyetlerine başladı. Yine Batman Yeni Sahne tiyatro çalışmalarına devam etti, oyunları ile İstanbul'a yolunu düşürdü. Yeni Sahne yılın sonuna doğru birçok vatandaş gibi ev sahibinin yüzde üç yüz elli zam talebiyle cebelleştiklerini paylaştı. Dönemin

maddi sansür dökümü Kürt şehirlerinde rejimin sosyal, siyasal ve fiziksel baskısının üzerine tüy dikti. Yine bu yılın nisan ayında Diyarbakır merkezli bir operasyonda Amed Şehir Tiyatrosu oyuncularından Yavuz Akkuzu, Özcan Ateş, Elvan Koçer Yıldırım ve Şahperi Alphan gözaltına alındı. Oyuncuların daha sonra serbest bırakılmalarına rağmen Kürtçe tiyatro için gözdağı verme gayretinin sürdüğünü bir kez daha gördük. Amed Şehir Tiyatrosu ekibi, kayyım siyasetinin sonucu belediye tarafından işten atılmış, uzun bir çaba ve dayanışmayla kendi sahnelerini açmışlardı. Eminim daha pek çok tiyatro ekibinin çalışması devam ediyor. Yazının kısıtları nedeniyle burada ancak belli başlı örneklerle yer verebiliyoruz.

İstanbul'dan ötesinde iz sürdüğümüzde üretkenliği dikkat çeken bir başka adres ise Nilüfer Kent Tiyatrosu'ydü. Sadece tiyatro izlemek için Nilüfer'e gitmek ve bu anlamda oldukça yetkin işler izlemek önemliydi. Güçlü tiyatrocular yetiştiğini görmek de öyle. NKT, şehir tiyatrolarının sahne olanaklarıyla oyunlarını farklı şehirlere taşımaya devam ediyor. Üstelik repertuar itibarıyla bir meseleye dokunmaktan çekinmiyor da. Klişe tabirle memleket meseleleri anlatmak ve otosansürden paçayı kurtarabilmek deyince İstanbul'dan birkaç sahne ve topluluktan da bahsetmek gerekir: Moda Sahnesi, Post Pandemi Cemiyet, Boa Sahne, Cihangir Sanat Atölyesi, Kadıköy Emek Sahnesi ve Kumbaracı50 ayrı bir yerde durabildiler. CAS ve Kumbaracı50 tiyatrocular yetişirmek konusunda da ışıldamaya devam ediyor. Mutlaka henüz tanışmadığımız grup ve sahneler vardır...

Bütün bunlara ek olarak son yıllarda Bergama, İzmir, Bodrum gibi şehirlerde de tiyatro festivali düzenlenir olması da kayda değer. 6 Şubat depreminin ağır yaraları on bir ay sonunda hâlâ sarılamamış durumda. Ne sağlıklı beslenme, ne korunaklı barınma, ne hijyen ne de eğitim mümkün. Ancak deprem sonrası süreçte pek çok tiyatro ekibinin bölgede özellikle çocuklarla çeşitli çalışmalar yaptığını da bu vesileyle hatırlayalım. Bölgedeki halkların erişebileceği sanatsal faaliyet ve depremde sanatçılar için neler yapılabileceğini konuşacağımız bir 2024 umuyorum.

Yılın tiyatro dökümü bu kadar "iyimser" bir tablodan oluşmuyor. Tiyatro adına üretken ve İstanbul dışında da dikkate değer bir hareketliliğin olduğu vurgusundan sonra biraz da "Neler anlatılıyor?" ve "Nasıl anlatılıyor?" sorularıyla ilgilenmeliyiz sanırım. Bir de tiyatronun tüm aktörlerinin birlikteliği üzerine düşünebiliriz... Mesela bugünün metinleri yazılıyor mu? Hangi oranda yazılıyor? Metinlerin şimdi yazılması kuşkusuz bu zamanı anlattığı anlamına

gelmiyor. Bu anlamda bakıldığında konular itibarıyla tiyatro metinlerinin "ölçülü" bir yerde konumlandığını söylemek mümkün. Yine metinsel tercihlerde dönem anlatılarının, efsanelerin, ikili ilişkilerin öne çıktığını ancak bugün yaşananların ancak dolaylı biçimde yer bulduğunu belirtebiliriz. Ayrımcılık, homofobi, göçmenlik, ırkçılık, yoksulluk ya da daha geniş sınıfsal çatışmalar gibi gündemin en yakıcı temalarını işleyen hem çeviri hem uyarılma hem de yeni metinlerde ziyadesiyle "dikkatli" kurgular ağırlıkta. Kadın mücadelesinin doğurduğu hikâyeler genellikle kentli, orta sınıf kadının sorunlarını işlemekle sınırlı kalıyor. Daha kapsayıcı hikâyelere az sayıda örnekte rastlıyoruz. İçinden geçtiğimiz dönemin şahitliğini sahnede bulmak giderek güçleşiyor. Bu bir otosansür etkisi olarak değerlendirilebilir mi? Metinler üzerinden düşünürken eleştirel bir yerden ülke meselelerine dokunan işler yapma tarzına da bakmalı. Zaman zaman politik iş yaratmanın kendisi de popülizmin tavrına kapılabiliyor. Böyle bir haz biriktirmek de dönemin risklerinden olabilir.

Bu yılın oyunlarında; biçimsel zenginliğin, üslup çeşitliliğinin arttığı da söylenmeli. Seyircide ve tiyatro üzerine düşünen herkeste görsel anlamdaki bu farklılıkları yakalamak heyecan da yarattı. Ama metinlerin "ölçülü" halinin yarattığı boşluğa mı doluyordu bu biçimsel efsun, burası da kurcalanmaya değer görünüyor. Özellikle dizi ve sinemada yıldızı parlayan isimlerin, grup oyunları yerine tek kişilik formları tercih etmesi salgın döneminde zorunluluktan kaynaklı bir sahneleme yönteminin sonucuydu. Ancak bu tarz oyunların sayıca giderek artarak baskın hale gelmesi, tiyatronun topluluğa dayanan doğasından ve kolektif ruhundan eksiltiyor. Tek kişilik oyunların tanınır oyunculara rüşt ispatlamaya fırsatı sunduğundan dolayı mı yoksa daha korunaklı ve zahmetsiz olduklarından mı yaygınlaştığı tartışılabilir. Yine bu tarzın eski kuşağa göre sahneler kurmaya, topluluklar, kumpanyalar oluşturmaya özenmemesi de dikkat çekici. Mekan yükümlülüklerinin ağırlığından sakınırken bir konfor alanına sıkışıyor olabilir mi tiyatro aktörleri? Öyleyse konforun otosansüre dönüşme tekinsizliğinden bahsedebilir miyiz?

Öte yandan pandemide toplum sağlığını ve elbette kendilerini salgından korumak isteyen tiyatrocularla birlikte tüm diğer sahne sanatı emekçilerinin aldıkları önlemler bir takım OHALvari kararlarla suistimal edildi. Sahne yasaklarının süresi uzatıldı, kimi festivaller iptal edildi, salgın bilimsel bir gerekçe olmaktan çıkarılıp iktidarın elinde kültür hayatını ehlileştirme için kullandığı bir fırsata dönüştü. Bildiğiniz üzere bu sürecin -hızla unutulsa da- önemli tartışmaları ve ağır sonuçları oldu. Bağımsız tiyatro topluluklarının

bir kısmı dağıldı, özel/bağımsız tiyatro sahnelerinin bir kısmı kapandı, tiyatro yapmaktan kopan insanlar oldu... Ancak bu süreçte açılan tartışmaların üzerinin örtülmesi bu yılın en önemli otosansür izlerinden biri oldu. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın devlete bağlı olmayan sahneler için halktan aldığı vergileri kullanmaması, iktidar yanlısı ve icat edilen çevreler arasında kültür bütçelerinin adil olmayan şekilde kullanılması, "tiyatro yasası" tartışması, yerel yönetimlerin semtlerindeki sahnelere, salonlara sahip çıkma ihtiyacı, en önemlisi sanat kurumlarının ve mekanlarının ticarethane statüsünden çıkarılması ihtiyacı hala ortada duruyor.

Otosansür ve kolektivizmin yitirilmesi hakkında çok şey söyleyen bir yıldız 2023. İKSV'nin 18. İstanbul Bienali'nin küratörlüğüne danışma kurulunun önerdiği Defne Ayas yerine Iwona Blazwick'i ataması, güncel sanat kamuoyunun "ayrımcılık" eleştirisiyle **gündemleştirilirken** -ki geçtiğimiz günlerde iptal edildiği açıklandı- 27. İstanbul Tiyatro Festivali başladı. Ancak tiyatro kamuoyu festival öncesinde, esnasında ve sonrasında kurumun "sansür" ve "ayrımcılıkla" anılması sürecine dahil olmadı. Örneğin sinemacılar bu konuda refleks göstererek hem film festivali sürecini sorgulattılar hem dayanışma ortamı yarattılar. Şimdilerde bu tip sessiz kalışlarda "haklı" gerekçeler öne sürülüyor: "bir burası kaldı" gibi "işimizi mi yapmayalım" gibi... Fakat bu gerekçelerin otosansürün sinsiz izlerini taşıyabileceği konusunda dikkatli olmak gerek. Ayrıca, anlayış gösterildiği zaman kültür sanat alanındaki hegemonik yapıların konumlarını sağlaştırmalarına fırsat tanındığı da bir gerçek. Kültür-sanat aktörleri tutumlarını belirlerken sessiz kalmanın olası sonuçları üzerine düşünmeliler. Daha önceden yapıldığı gibi festival kapsamında ayrımcılık ve sansür gündem edilemez miydi? Yaratıcı alan için uzun vadede neyin yoksunluğu daha önemli olacak diye belki de düşünmeye başlamak gerekir. Çünkü bütün bunların yaratıcı taraftaki hasarının dökümü de bir süre sonra kendini gösterebilir.

Yoksa birbirimizi "anlıyoruz". Gezi eylemleri, 15 Temmuz ve pandemi gibi, toplumsal hareketleri kıran takvimler elbette kültür sanat ortamında da -anlaşılan onarılması zor tahribatlar- yarattı. Görünen o ki istenilen sessizleştirme operasyonu yol almaya devam ediyor. Popülist siyasal yükselişin kültür alanını konsolide edişi benzer bir şekilde gerçekleşiyor. Rekabet, yalnızlaşma, sürekli önde olma arzusu, popüler hazlar çok temel talep ve iletişimi bile kendi potasında eritiyor. Son 20 yılın inişli çıkışlı kültürel hayat grafiğindeki yıkım da zaman geçtikçe daha iyi görünüyor olacak.

Ama dayanışma ve birliktelik yoksunluğu sürekli yakın tarih hafızasını yoklatıyor. Sahiden Soma işçi katliamında, Şermola Performans kapanmasını diye, 10 Ekim Barış Derneği ile dayanışmak için hızla harekete geçen, birbirine destek olan, yaratıcı anlamda iletişim kuran, beraber tasarımlar yapan tiyatro ortamı bu kadar mı dağıldı?

Evet bu yazının derdi bazı cüretkar yanlarımızı yeniden bulmakla ilgili. Sahiden hepimiz biraz ağrıdık, ezildik, inanç kaybı yaşadık, işimizle sınıandık, belirsizlikten yorulduk... Sahalar arası estetik arayışların, çağdaş rejî deneyimlerinin, metin seçimlerinde biçimsel çeşitliliğin (yani çeviri, dönem anlatısı, aşk hikâyesi, varoluşsal sorgulamalar gibi seçimlerin) önemini ya da ihtiyacını ıskalamak doğru olmaz. Buradaki kaygı ve eleştiriler üretimlerin ağırlığının korunmacı bir yere daha fazla meyil ediyor olmasıyla ilgili. Yani otosansürün hayallerimize nüfuz ediyor olmasıyla... Hatta, kültür alanının örgütlü davranma hafızasının aşınmasıyla...

İnanılmaz bir zahmet tiyatro yapmaya devam etmek. Hele Türkiye gibi ülkelerde bu sanat çok daha çalınca şartlarda yapılır halde. Ancak kendi zorlarımızla kendi gettolarımıza kapanmamız tiyatro yapma arzusunu da zamanla zedeleyebilir. Onun yerine tüm disiplinlerin özneleri olarak dayanışmayla, birliktelikle yürümek dahası itirazlar ve eleştirilerle sanatla uğraşmaya; tiyatro yapmaya devam etmek kuşkusuz korku ve kaygının panzehiri olabilir. Biliyoruz ki sanat bir istiridye kabuğunun içinde oluşan inci değil, suya, yaşama karışması da gerekir. "Kirlenmesi" de hatta.

Bitirirken, bu "dekolektivizasyon" dönemini atlatır mıyız? Bilmiyorum. Ya da yeniden sessizlikten çok sessin hatta "gürültünün" sahnesi çoğalır mı? Onu da bilmiyorum. Elbette açmazları "anlayalım" ama bunları da düşünelim isterim.

Vakalar

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Tiyatroları Genel Sanat Yönetmenliği'nin, Kürt halk destanı olan *Mem û Zîn (Mem ile Zin)* oyununa ambargo uyguladığı öne sürüldü. (Ocak)

Televizyon programcısı Metin Uca, Ankara'ya seyahat ederken İstanbul Havaalanı'nda, hakkında arama kararı olduğu gerekçesiyle gözaltına alındı. (Şubat)

Metin Uca, 2 Şubat'ta gözaltına alınıp aynı gün serbest bırakıldıktan sonra Osmaniye'de yapacağı gösterinin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından iptal edildiğini duyurdu. (Şubat)

Diyarbakır merkezli operasyon kapsamında 150'ye yakın kişi gözaltına alındı. "Örgüt üyeliği" suçlamasıyla gözaltına alınanlar arasında Amed Şehir Tiyatrosu oyuncularından Yavuz Akkuzu, Özcan Ateş, Elvan Koçer Yıldırım ve Şahperi Alphan da bulunuyor. (Nisan)

Tarsus Tiyatro Günleri kapsamında düzenlenen *Yıldızlar Altında Yaz Eğlencesi* oyunu önce hedef gösterildi, ardından oyun hakkında "müstehcenlik" ve "dini değerlere hakaret" gerekçesiyle AK Partili belediye üyesi Abdurahman Altınsucu tarafından suç duyurusunda bulunuldu. (Ağustos)

Mahsa Jîna Emînî eylemlerine katıldığı için ülkesinde bir yıl cezaevinde kaldıktan sonra Kanada'ya gitmeyi planlayarak Türkiye'ye gelen İranlı tiyatrocusu Ali Pouransari, 31 Eylül'de İstanbul'da tutuklanıp geri gönderme merkezine sevk edildi. Pouransari 8 Eylül'de serbest bırakıldı.

Müzik

2023 yılında en fazla sansüre uğrayan alanın müzik olduğu söylenebilir.

2023 yılına müzisyenler hakkında açılan soruşturma ve kovuşturmalar, festival yasakları, hedef göstermeler ve onlara eşlik eden konser yasakları damgasını vurdu. Ülkedeki politik atmosferin yansımalarını sanatsal ifade özgürlüğüne yönelik müdahalelerde de gözlemlemek mümkün. Giderek kutuplaş(tırıl)an toplum ve bunun yansıması olarak ötekileştirilen kesimlere yönelik hedef gösterme, karalama, tehdit, kimi durumlarda yaşam hakkı ihlaline yol açan saldırıların da önünü açmaktadır. Söz konusu durumun en çarpıcı örneği sokak müzisyeni Cihan Aymaz'ın öldürülmesidir. İstanbul Kadıköy rıhtımında müzisyenlik yapan, Kürtçe şarkılar söyleyen Cihan Aymaz, "istek parça çalmadığı" gerekçesiyle Mehmet Caymaz tarafından ırkçı bir saldırıya maruz kalarak bıçaklandı ve kaldırıldığı hastanede hayatını kaybetti.

Kürt sanatçılara yönelik adli soruşturma ve kovuşturmalar ön plana çıkmaktadır. Soruşturma ve kovuşturmaların dayanak noktaları ise "örgüt propagandası", "örgüt üyeliği" veya "cumhurbaşkanına hakaret" iddiaları olmaktadır. Kürtçe müzik icra etmenin ötesinde Kürtçe müzik dinlemenin bile müdahaleye uğradığı, suç sayıldığı örnekler karşımıza çıkmaktadır. Bunlar arasında Moda'da Kürtçe şarkı söyleyip halay çeken bir grup gencin polis tarafından biber gazı sıkılarak ters kelepçeyle gözaltına alınmaları ve polis arabasında karakola götürülürken gençlere mehter marşının dinletilmesi; Antalya'da Kürtçe şarkı söyleyen bir grup, polis tarafından Kürtçe şarkı söylemenin yasak olduğunu gerekçesiyle engellenmesi; Patnos L Tipi Kapalı Cezaevi ve Sincan Yüksek Güvenlikli Kapalı Cezaevi'nde bulunan mahpusların Kürtçe şarkı söyleyip halay çektikleri gerekçesiyle idari ceza almaları gibi örneklerle rastlamak mümkün. En absürt örneğe ise Mersin'de rastlıyoruz. Mersin'de "örgüt üyeliği" ile suçlanan kişiler hakkında hazırlanan iddianamede, arabalarında dinledikleri şarkılar suç delili olarak yer aldı.

2023'te müzik alanında sansüre en fazla uğrayan topluluk ise Grup Yorum'dur. Grubun Temmuz ayında düzenlemek istediği deprem dayanışma konseri ve Hatay Samandağ'da Evvel Temmuz Festivali kapsamındaki konserleri ilgili kaymakamlıklar tarafından yasaklandı. 21. Munzur Kültür Sanat Festivali'nde sahne alması planlanan grup, Grup İsyân Ateşi ve Veradardz Folk Grubuyla birlikte valilik tarafından festival programından çıkarıldı. Doğrudan Grup Yorum konserleri değil, "etkinlikte sahne alma ihtimali" bile ilgili etkinliğin

yasaklanmasına neden oldu. Alevi kurumlarının 24 Haziran'da yapmayı planladığı Madımak Katliamı anma programı, Sultangazi Kaymakamlığı tarafından "Grup Yorum'un konser verebileceği" gerekçesiyle yasaklandı. Anma programı ile birlikte hafta sonu boyunca ilçede yapılabilecek tüm eylem ve etkinliklere de yasaklama getirildi. Ayrıca grubun çalışmalarını yürüttüğü İdil Kültür Merkezi de eylül ve kasım aylarında iki defa polis baskınına uğradı.

Müzik, hedef göstermelerin bir sansür aracı olarak en fazla kullanıldığı alanların da başında gelmektedir. LGBTİ+'lara yönelik ayrımcılık ve kriminalize etme politikası, özellikle karalama ve tehditlerin temelini oluşturmakta dolayısıyla sanatçılar tarafından LGBTİ+ haklarına dair yapılan açıklamalar hedef gösterilmelerine neden olmaktadır. Bu durum da işsizleşmeye giden yolun önünü açmaktadır. 2023 yılında LGBTİ+ haklarını savundukları gerekçesiyle hedef gösterilen sanatçılar konser iptalleriyle karşılaşmıştır. Mabel Matiz ve Melike Şahin'in bir ödül töreninde yaptığı açıklamalar nedeniyle Denizli'de verecekleri konserler belediye tarafından iptal edildi. Ayrıca Melike Şahin'in Bursa konseri de aynı gerekçeyle ilgili belediye tarafından iptal edildi. Kimi durumlarda ise konserlerde sahne alacak kişilerin geriye dönük sosyal medya hesapları taranmakta ve bulunan "sakıncalı" içerikler nedeniyle konserin iptal edildiği büyük bir "gururla" paylaşılmaktadır. Sandıklı Termal Turizm Festivali kapsamında sanatçı Gökçe'nin 11 Ağustos'ta sahne alması planlanıyordu ancak Sandıklı Belediye Başkanı'nın sosyal medyada yaptığı açıklamada "bizzat yaptığı incelemeler" neticesinde sanatçının LGBTİ+'lara desteği ile "Cumhurbaşkanı'na iftira içerikli paylaşımları" iddiasıyla konseri iptal ettiğini duyurdu. Meşruiyet zeminini LGBTİ+'lara yönelik ötekileştirme üzerine kuran sansür, dolaysız bir şekilde, üstü örtülmeden, eğip bükülmeden doğrudan karşımıza çıkmakta. Sadece LGBTİ+ haklarına dair söz söylemenin yanı sıra daha geniş anlamda iktidara muhalif ifadeler yine iptal gerekçelerinin arasında yer almıştır. Örneğin Hüseyin Turan'ın 61. Bursa Festivali kapsamında vereceği konser, "sosyal medya paylaşımları" sebebiyle Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından iptal edildi.

2023 yılında yabancı uyruklu sanatçılar, soruşturmalara müteakip sınır dışı kararlarıyla karşı karşıya bırakıldılar. 27 Mayıs'ta İran asıllı Azerbaycanlı rapçi Asya Alizade, "kliplerinde uyuşturucu madde kullanımını özendirdiği" gerekçesiyle gözaltına alınmış ve 29 Mayıs'ta adli kontrol tedbirleriyle serbest bırakılmıştı. Temmuz ayında adli kontrol tedbirlerine uymadığı gerekçesiyle

gözaltına alınan Alizade sınır dışı edildi. Alizade'ye yöneltilen suçlamalara rap müzik yapan sanatçılar aslında yıllardır maruz kalmaktadır. Yapılan açıklamalar, sosyal medya içerikleri, şarkı sözleri gibi nedenlerle soruşturma ve kovuşturmalar; benzer gerekçelerle gerçekleşen hedef göstermeler ve akabinde gelen yasak kararları 2023 yılında müzik alanında ön plana çıkan sansür yöntemleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Müzik alanındaki yasakların bir diğer yüzünü de özellikle mülki idare amirleri tarafından alınan festival yasağı kararları oluşturmaktadır.

Vakalar

- Müzik ve podcast platformu Spotify, rap müzisyeni Uzi'nin 2022'de yayımladığı *El Chavo* albümüne erişim engeli getirdi. Platformdan engelin sebebine dair açıklama yapılmadı. (Ocak)
- Mardin'in Nusaybin ilçesinde bir kafede Kürt müzisyen Kasım Taşdoğan'ın vereceği konser, ilçe emniyet müdürlüğü ve kayyım yönetimindeki belediye zabıta ekiplerinin tehditleri sonucu iptal edildi. (Ocak)
- Koma Hevra sanatçıları Darıca'da Sere Salê etkinliğinde Kürtçe şarkı söyledikleri için "örgüt propagandası" suçlamasıyla gözaltına alındı. Bir gün gözaltında kalan sanatçılar, ifade işlemlerinden sonra serbest bırakıldı. (Ocak)
- İpek Er'e tecavüz edip intiharına sebep olduğu için 10 yıl hapis cezası verilen uzman çavuş Musa Orhan'a "hakaret ettiği" gerekçesi ile müzisyen Melek Mosso hakkında 2 yıl 4 aya kadar hapis cezası istendi. (Ocak)
- Almanya'da yaşayan Kürt müzisyen Ali Baran, albüm çalışması için geldiği İstanbul'da "propaganda yaptığı" iddiası ile gözaltına alındı ve yurt dışı yasağı şartı ile serbest bırakıldı. (Mart)
- Ali Baran'a, sosyal medya paylaşımlarında "örgüt propagandası" yaptığı iddiasıyla yargılandığı İstanbul 26. Ağır Ceza Mahkemesinde görülen duruşmada 2 yıl 6 ay hapis cezası verildi. (Nisan)
- İranlı Rapçi Ohash hakkında sosyal medya paylaşımları sebebiyle soruşturma açıldı. 26 Nisan'da Ankara Göç İdaresi'ne görüşmeye çağrıldıktan sonra gözaltına alındı ve sınır dışı edilmesi kararı verildi. Avukatı tarafından yapılan itiraz sonucunda 6 Mayıs'ta idari gözetim kararı kaldırıldı.
- Sokak müzisyeni Cihan Aymaz Kadıköy'de, "istek parça çalmadığı" gerekçesiyle Mehmet Caymaz adlı bir şahıs tarafından ırkçı bir saldırıya maruz kalarak bıçaklandı ve kaldırıldığı hastanede hayatını kaybetti. (Mayıs)

- Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından yürütülen soruşturma kapsamında Ma Music Koordinatörü Şërko Kanîwar, Almanya'dan döndüğü esnada Diyarbakır Havaalanı'nda gözaltına alındı, ifade işlemlerinin ardından ertesi gün serbest bırakıldı. (Mayıs)
- İzmir'de 14 Mayıs seçimlerin ilk turu öncesinde Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi'nin (YSP) seçim irtibat bürosunun açılışına katılan 12 müzisyen "örgüt propagandası" suçlamasıyla sabah saatlerinde ev baskınıyla gözaltına alındı. (Mayıs)
- Şarkıcı Asya Alizade, "kliplerinde uyuşturucu madde kullanımını özendirildiği" iddiasıyla 27 Mayıs'ta gözaltına alındı. 29 Mayıs'ta adli kontrol tedbirleriyle serbest bırakılan Alizade 5 Temmuz'da ikinci kez gözaltına alındı. Gözaltı gerekçesinin adli kontrol tedbirlerine uymaması olduğu belirtilirken Alizade, İl Göç İdaresi'ne gönderilerek sınır dışı edildi.
- Elle Style Awards Ödülleri'nde aldığı "Yılın Stil Sahibi Müzisyeni" ödülünü LGBTİ+'lara ithaf eden Melike Şahin sosyal medyada hedef gösterildi, ardından Bursa Belediyesi tarafından vereceği konser iptal edildi. (Haziran)
- Bir ödül töreninde yaptığı konuşma nedeniyle hedef gösterilen müzisyen Melek Mosso, sosyal medya hesaplarından 8 Haziran'da vereceği konseri iptal ettiğini duyurdu. (Haziran)
- Melek Mosso konseri sonrası Süleymanpaşa'da billboardlar hacklendi. Billboardlarda "bir daha İslam karşıtı konser düzenlerseniz bir daha geliriz" ifadeleri yer aldı. Gazetecilere ise "Artık açıklarınızı kapatın" yazılı mailler gönderildi. (Haziran)
- Denizli Belediyesi, Melike Şahin ve Mabel Matiz'in 19 ve 30 Haziran'da yapacakları konserleri gerekçe göstermeden iptal etti.
- Hüseyin Turan'ın 61. Bursa Festivali kapsamında vereceği konser, "sosyal medya paylaşımları" sebebiyle hedef gösterilmesinin ardından Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından iptal edildi. (Haziran)

Sosyal medyada hedef gösterilen Eypio'nun Samsun'un Çarşamba ilçesindeki ve Çankırı'daki konserleri ilgili belediyeler tarafından iptal edildi. (Haziran)

Grup Yorum'un İstanbul Sultangazi'de düzenleyeceği *Deprem Dayanışma Konseri* kaymakamlık tarafından gerekçesiz olarak yasaklandı. (Temmuz)

Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, Hande Yener'in konserini sosyal medyada hedef gösterilmesinin ardından iptal etti. Yener, sosyal medya hesabından yaptığı paylaşımda konserin gelen tepkiler üzerine iptal edildiğini açıkladı. (Temmuz)

Diyarbakır, Yenişehir'de bir kafede gerçekleşmesi planlanan Kasım Taşdoğan konseri, polis ve zabıta tarafından "izin alınmaması" ve "gürültü ihbarı" gerekçeleriyle engellenmek istendi. Konserin devamı halinde kafe sahibi ceza ile tehdit edildi. Engelleme girişimine rağmen konser hoparlör sistemi olmadan izleyicilerin Taşdoğan'a eşlik etmesiyle yapıldı. (Temmuz)

Sanatçı Apolas Lermi'nin Kadırga Festivali'nde vereceği konser, sosyal medyada hedef gösterilmesi ardından Özkürtün Belediyesi tarafından iptal edildi. (Temmuz)

Melih Gökçek'in hedef göstermesinin ardından Yozgat Sarıkaya Belediyesi, Cem Adrian konserini "organizasyon firması ile yaşanan anlaşmazlığı" gerekçe göstererek iptal etti. (Temmuz)

Sandıklı Termal Turizm Festivali kapsamında sahne alacağı duyurulan sanatçı Gökçe'nin konseri iptal edildi. Sandıklı Belediye Başkanı sosyal medyada konserin iptal edilme kararının "bizzat yaptığı incelemeler" neticesinde sanatçının LGBTİ+'kara verdiği destek ve "Cumhurbaşkanı'na iftira içerikli paylaşımları" gerekçesiyle alındığını açıkladı. (Ağustos)

Tekirdağ'ın Hayrabolu ilçesinde gerçekleştirilecek olan 31. Ayçiçeği Festivali'nde sahne alacak olan Gökçe'nin konseri belediye tarafından iptal edildi. (Ağustos)

Diyarbakır'da gittiği hastanede gözaltına altına müzisyen Emel Çiftçi, "terör örgütü üyeliği" ve "terör örgütü yöneticiliği" suçlamasıyla tutuklandı. (Ağustos)

Aynen klibinde yer alan rapçiler Heijan, BIG ve CAC "halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama", "suç örgütlerinin propagandasını yapmak", "suçu ve suçluyu övmek", "suç işlemeye tahrik" iddialarıyla gözaltına alındı. Rapçiler ertesi gün serbest bırakıldı. (Ağustos)

Müzisyen Kadir Çat Şanlıurfa'da katıldığı konserde Kemal Pir şarkısı seslendirdiği için gözaltına alındı. Çat ertesi gün serbest bırakıldı." (Eylül)

Grup Yorum'un çalışmalarını yürüttüğü İdil Kültür Merkezi'ne operasyon düzenlendi. 10 kişi gözaltına alındı. (Eylül)

Fazıl Say İsviçre konserlerinin Filistin paylaşımları sebebiyle Migros tarafından iptal edildiğini açıkladı. (Ekim)

Okmeydanı'nda bulunan İdil Kültür Merkezi'ne baskın düzenleyen polis, 8 Grup Yorum üyesi ile o sırada binada bulunan bir ziyaretçiyi gözaltına aldı. (Kasım)

Kürt soprano Pervin Chakar, piyanist Paolo Villa ile sahne aldığı Kadıköy Süreyya Operası'ndaki *Bir Opera Gecesi* dinletisinden sonra sosyal medyada hedef gösterildi. Chakar şu ifadeleri kullandı: "Kapımız herkese, her düşünceye açıktır. İrkçi ve hakaret dolu sözlere sanatımla cevap vermeyi yeğliyorum. Çünkü her şey gelip geçicidir ama sanat daima kalıcıdır." (Kasım)

İBB'nin öğretmenler için düzenlediği konsere "şiddetli rüzgâr" gerekçesiyle çıkmayan Melike Şahin, *Atatürk'e Saygı Albümü* projesinden çıkarıldı. (Aralık)

Rapçi Şehinşah, yedi yıl önce yayınladığı *Sayın Türk* şarkısı sebebiyle "cumhurbaşkanına hakaret" iddiasıyla gözaltına alındı. (Aralık)

Bir gazetede yayınlanan karikatüre sosyal medya üzerinden yorum yapan sanatçı Ali Baran'a "cumhurbaşkanına hakaret" davası açıldı. (Aralık)

Festivaller ve Etkinlik Yasakları

Mülki idarelere tanınan geniş yetkiler ve bu yetkilerin sınırsızlaşmasına kullanımı başta toplantı ve gösteri hakkı olmak üzere ifade özgürlüğünün farklı görünümelerini yansıtan hakları ihlal etmektedir. Sanatsal ifade özgürlüğü de mülki idare tarafından engellenen, yasaklanan haklardan bir tanesidir. Valilik ve kaymakamlık yasakları belirli bir etkinliğe yönelik olabildiği gibi; bir hafta, 15 gün gibi belirli tarih aralıklarında her türlü eylem ve etkinliğin engellendiği şekilde kararlar da olabilmektedir. Valilikler tarafından belirli bir tarih aralığını kapsayan ve spesifik olarak şenlik, konser, eğlence, oyun temsili, gösteri, skeç, sinevizyon, pandomim gibi etkinlikleri belirten yasak sayısı 42'dir. Siirt, 2023 yılında 16 defa 15'er günlük periyotlarla alınan yasak kararlarıyla bu listenin başında gelmektedir, ikinci en fazla karara tabi şehir ise 10 tane ile Hakkari'dir.

2023'te en az 36 festival, etkinlik ya da gösterim mülki idare amirleri tarafından engellenmiştir. Yasak kararları "genel ahlaka aykırı olduğu", "kamu düzeninin sağlanması", "suç işlenmesinin önlenmesi", "genel sağlık", "vatandaşların can ve mal güvenliklerinin korunması" gibi gerekçelere dayanmaktadır. Üniversiteli Feminist Kolektif'in Onur Ayı etkinlikleri kapsamında gerçekleştirmeyi planladığı *Diren Ayol* belgesel gösterimi "söz konusu faaliyetin yapılması halinde toplumda infial uyandıracak, milli, vicdani ve insani değerlere dokunarak, toplumsal iç barışı tehdit edebileceği" gerekçeleri ile Şişli Kaymakamlığı tarafından **yasaklandı**. Bilim Estetik Kültür ve Sanat Araştırmaları Vakfı'nın (BEKSAV) *Pride (Onur)* film gösteriminde polis etkinliğe müdahale etti, hatta izleyiciler gözaltına alındı ve sekiz kişiye "2911 sayılı kanuna muhalefet" iddiasıyla dava açıldı. Bazı durumlarda "kamu düzeninin sağlanması, suç işlenmesinin önlenmesi ile başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunmasının tehlikeye düşebileceğine dair kuvvetli delil ve bilgiler elde edilmesi" gibi gerekçelere de rastlamak **mümkün**.

İzleme bulguları, mülki idare tarafından başta kültür ve sanat alanındaki etkinliklere yönelik müdahalelerin etkinliklerin kitleselleşmesiyle daha sert hale geldiğini gösteriyor. Burada sadece planlanan etkinliklere yönelik açıkça sansür uygulanmasının yanında, ilgili etkinliklerin bir kısmına yönelik "örtük" nitelikteki engellemeler de etkinliklerin yasaklanması sonucunu doğuruyor. Bu durumun en açık örneği festivaller sırasındaki kamp, alkol,

mekan ya da belli sanatçılara yönelik yasaklamalardır. Yasaklamalara karşı itiraz ve tazmin mekanizmalarının da yeteri kadar etkili çalışmaması, engellemelerle hızlı ve etkili şekilde baş etme imkanını da ciddi şekilde sınırlıyor. Otosansürün de devreye girdiği bu silsilede, yıllar içinde yapılan kamusal etkinliklerin de sayısı azalıyor, etkinlikler "yasaklanmayacak şekilde" yapılmaya çalışılıyor ya da kitlesel nitelikleri ortadan kalkıyor.

Vakalar

Halkların Demokratik Partisi (HDP) Gençlik Meclisi'nin 27 Ocak'ta Çanakkale'de yapmayı planladığı konser, Çanakkale Valiliği tarafından yasaklandı. (Ocak)

Müziyen Azad Bedran'ın 14 Şubat'ta Mardin'in Nusaybin ilçesinde vereceği konser valiliğin ilçe genelinde eylem ve etkinlik yasağı gerekçe gösterilerek yasaklandı. (Şubat)

Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin (ODTÜ) kayyım rektörü Verşan Kök, bu yıl 35'incisi gerçekleştirilmesi planlanan Uluslararası Bahar Şenliği'ni deprem bahanesiyle yasakladı. Kararın ardından ODTÜ öğrencileri, rektörlük önünde eylem yaptı. (Mayıs)

Üniversiteli Feminist Kolektif'in Onur Ayı etkinlikleri kapsamında planladığı *Diren Ayol* belgesel gösterimi "söz konusu faaliyetin yapılması halinde toplumda infial uyandıracak, milli, vicdani ve insani değerlere dokunarak, toplumsal iç barışı tehdit edebileceği" gerekçeleri ile yasaklandı. (Haziran)

BEKSAV Sinema Kolektifi'nin Onur Ayı kapsamında gerçekleştirmeyi planladığı *Pride (Onur)* film gösterimi Kadıköy Kaymakamlığı tarafından "genel ahlaka aykırı olduğu", "kamu düzeninin sağlanması" ve "suç işlenmesinin önlenmesi" gerekçeleriyle yasaklandı. İzlemeye gelenler gözaltına alındı. (Haziran) Kolektif 11 Eylül'de gözaltına alınanlar hakkında 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na muhalefet iddiasıyla dava açıldığını duyurdu.

Eskişehir'de "Onur Haftası" etkinlikleri kapsamında ya da desteklemek amacıyla yapılacak tüm eylem, basın açıklaması, yürüyüş ve gösterileri "kamu esenliğinin ve genel asayişin devamının sağlanması, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın, genel ahlakın ve vatandaşlarımızın can ve mal güvenliklerinin korunması" gerekçesiyle 30 gün boyunca yasaklandı. (Haziran)

Kadıköy Kaymakamlığı, Lambdaistanbul LGBTİ+ Dayanışma Derneği'nin çay etkinliğini, ilçe genelinde her türlü eylem ve etkinliği bir gün süreyle yasakladığı kararı tebliğ ederek engelledi. (Haziran)

Datça Kaymakamlığı, ilçe genelinde gerçekleştirilecek bütün LGBTİ+ eylem ve etkinliklerini "huzur ve güvenliğin, kişi dokunulmazlığının, tasarrufa müteallik emniyetin, kamu esenliğinin sağlanması amacıyla" 10 gün süre ile yasakladı. (Haziran)

Kadıköy Kaymakamlığı, Mor Dayanışma'nın 17 Haziran'da Kadıköy'de gerçekleştireceği *Mor Mikrofon Falan* isimli stand-up gösterisini "kamu düzeninin sağlanması, suç işlenmesinin önlenmesi ile başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunmasının tehlikeye düşebileceğine dair kuvvetli delil ve bilgiler elde edilmesini" gerekçe göstererek yasakladı. (Haziran)

Aydın Valiliği, "LGBTİ ve benzeri dernek veya grupların yapacağı etkinliklere" "kamu esenliğinin ve genel asayişin devamının sağlanması, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın, genel ahlakın ve vatandaşlarımızın can ve mal güvenliklerinin korunması amacıyla" 3 gün süreyle yasak getirdi. (Haziran)

Serhed Kültür ve Sanat Derneği'nin organize ettiği, Tatvan Belediyesi Kültür Merkezi'nde sahnelenmesi planlanan ŞanoWan'ın *Haylo Dîsa Tevlihev bû* oyunu Tatvan Kaymakamlığı tarafından hiçbir gerekçe gösterilmeden iptal edildi. (Haziran)

Fatih Kaymakamlığı, Mezopotamya Kültür Merkezi'nin (MKM) yapmayı planladığı *Horasan Öyküleri (Çirokên Xorasanê)* etkinliğini gerekçe göstermeden yasakladı. (Haziran)

Kazdağlı Ekofestivali'nin Darıdere Tabiat Parkı'nda yapılması önce "yangın" gerekçesiyle engellendi. Festival Bayramiç'e taşınmak istendi ve burada da kaymakamlık tarafından yasaklandı. Kaymakamlık önünde yasak ve engellere dair açıklama yapan organizasyon komitesine yönelik soruşturma başlatıldı (Haziran)

Yoğurtçu Kadın Forumu'nun ilk kez Türkçeye çevrilen *Trans Çalışmaları: Cinsiyet ve Bilim* kitabını konuşacağı forum etkinliği "kamu düzeni" gerekçesiyle engellendi. (Haziran)

Alevi kurumlarının yapmayı planladığı Madımak Katliamı anma programı, Sultangazi Kaymakamlığı tarafından "Grup Yorum'un konser verebileceği" gerekçesiyle yasaklandı. Anma programı ile birlikte hafta sonu boyunca ilçede yapılabilecek tüm eylem ve etkinliklere de yasaklama getirildi. (Haziran)

11. Onur Haftası kapsamında İzmir'de düzenlenecek etkinlikler, valilik tarafından "genel ahlakı koruma" gerekçesiyle yasaklandı. (Haziran)

Kocaeli Valiliği, Onur Haftası kapsamındaki etkinlikleri "kamu düzeninin sağlanması, suç işlenmesinin önlenmesi ile başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunmasının tehlikeye düşebileceği değerlendirildiği" gerekçesiyle yasakladığını duyurdu. (Haziran)

Antalya Valiliği, 3-9 Temmuz tarihlerinde gerçekleştirilecek olan 9. Antalya Onur Haftası etkinliklerini yasakladığını duyurdu. (Temmuz)

Grup Yorum'un Hatay Samandağ'daki Evvel Temmuz Festivali kapsamında vereceği konser kaymakamlık tarafından yasaklandı. Kaymakamlık tarafından tebliğ edilen metinde yasak gerekçesi belirtilmezken "uygun görülmemiştir" ifadesi kullanıldı. (Temmuz)

Kiği Dernekler Birliği (KİDEB) tarafından düzenlenmek istenen Kiği Doğa ve Kültür Festivali kaymakamlık tarafından "festival alanı bulunmadığı" gerekçesiyle yasaklandı. (Temmuz)

Aydın Valiliği tarafından haziran ayında yasaklandığı için temmuz ayına ertelenen 4. Aydın LGBTİ+ Onur Haftası "kamu esenliği, genel sağlık, genel ahlak" gibi gerekçelerle yeniden yasaklandı. (Temmuz)

Sığmazam temasıyla gerçekleştirilen 9. Mersin Onur Haftası etkinlikleri, valilik yasaklarıyla karşılaşmamak için ileri bir tarih ile duyurulmuş,

etkinlikler bir ay önce yapılmıştı. Valilik ise açıklanan takvime göre etkinliklere 10 günlük yasak getirdi. (Temmuz)

Aklıman'da düzenlenecek olan Kuzey Fest, Sinop Valiliği tarafından "uygun görülmediği" gerekçesiyle yasaklandı. (Temmuz)

21. Munzur Kültür ve Doğa Festivali'nde sahne alması planlanan Grup Yorum, Grup İsyân Ateşi ve Veradardz Folk Grup, Tunceli Valiliği'nin aldığı kararla festival programından çıkarıldı. Grup İsyân Ateşi üyelerinin Dersim'e girişleri yasaklandı. (Temmuz)

CHP'nin Eyüpsultan meydanında kurmayı planladığı *muazzAM* adlı sergiyi Eyüpsultan Kaymakamlığı "serginin mitinge dönüşme ihtimali" gerekçesi ile yasakladı. (Ağustos)

Samsun Valiliği, Murat Övüç'ün Bafra ve Atakum'da gerçekleştireceği *Kadınlar Matinesi* etkinliklerini "milli ve manevi değerlere aykırılık teşkil ettiği" gerekçesiyle yasakladı. (Ağustos)

Geçen yıl olduğu üzere bu yıl da Bursa Valiliğinin kamp ve alkol yasaklarına maruz bırakılan Nilüfer Müzik Festivali iptal edildi. (Ağustos)

İzmir Valiliği "LGBTİ+ Fobik Devlet Organlarına Karşı Ses Çıkıyoruz!" etkinliklerini "genel sağlığın ve genel ahlakın, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunmasının zafiyete uğrayabileceği" gerekçesiyle yasakladığını duyurdu. (Eylül)

Dersim'de direnişlerinin 35'inci gününde dayanışma konseri düzenlemek isteyen FEDAŞ işçilerinin konseri valilik tarafından yasaklandı. (Eylül)

İki yıldır gerçekleştirilen Kurtuluş Sokak Festivali, Beyoğlu Belediyesi'nin son dakikadaki "olumsuz geri dönüşü" nedeniyle bu yıl gerçekleştirilemedi. (Eylül)

BEKSAV Eş Başkanı Latife Canan Kaplan, Sabiha Gökçen Havalimanı dış hatlar terminalinde gözaltına alındı. (Eylül)

BEKSAV Eşbaşkanı Ahmet Uçar, havalimanında gözaltına alındı. (Eylül)

Kültür ve Turizm Bakanlığı, sansürlenmiş *Kanun Hükmü* filmini "örgüt propagandasıyla" suçlayarak festivalden çekildi. Gençlik ve Spor Bakanlığı da festivalden desteğini çekti. (Eylül)

Antalya Büyükşehir Belediye Başkanı Muhittin Böcek, 60. Altın Portakal Film Festivali'nin iptal edildiğini duyurdu. (Eylül)

Muhittin Böcek, 31 Aralık'a kadar Altın Portakal Film Festivali'nin yapılacağını duyurdu. (Ekim) Yıl içinde festival yapılmadığı gibi, herhangi bir açıklama da gelmedi. (Aralık)

Dünya Kadın Yürüyüşü kapsamında 8 Ekim'de Tandoğan Meydanı'nda yapılması planlanan yürüyüş ve Anıtpark konserleri Ankara Valiliği tarafından "uygun görülmediği" gerekçesiyle yasaklandı. (Ekim)

Çukurova Rock Festivali, Adana Valiliği tarafından "alkollü içki tüketilmesi" ve "güvenlik sorunları" gibi gerekçelerle iptal edildi. Yapılan itiraz sonucunda Adana İdare Mahkemesi, valiliğin Çukurova Rock Festivali'ni yasaklama kararına ilişkin yürütmeyi durdurma kararı verdi. (Ekim)

Odunpazarı'nda yapılması planlanan Oktoberfest etkinliği, hedef gösterildikten sonra, geçtiğimiz yıl olduğu üzere bu yıl da Eskişehir Valiliği tarafından herhangi bir müracaatta bulunulmadığı gerekçesiyle yasaklandı. (Ekim)

21. Munzur Kültür ve Doğa Festivali'nde Grup Yorum'a uygulanan sahne yasağına karşı konuşması ve seslendirdiği *Şervano* eseri sebebiyle Şevin'e soruşturma açıldı. (Ekim)

Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK) ve Sanatçılar Organizasyonu tarafından Cizre Kültür ve Sanat Festivali kapsamında düzenlenen konser ve çocuk sanat atölyesi Cizre Kaymakamlığı tarafından konserin yapılacağı yerin "ruhsatının olmadığı" ve çocuk etkinliğinin yapılacağı esnada kayyım tarafından planlanan başka bir

etkinlik olması nedeniyle yasaklandı. Engellere rağmen festival 11-12 Kasım tarihlerinde gerçekleştirildi. (Kasım)

Küçükçekmece Kaymakamlığı, Yahya Kemal Beyatlı Gösteri Merkezi'nde yapılması planlanan MKM'nin 32. yıl konserini yasakladı, konserler Bağcılar ve Sancaktepe'de gerçekleştirildi. (Aralık)

ODTÜ'de tüm etkinlikler rektörlük tarafından yasaklandı. ODTÜ Motor Sporları ve Trafik Topluluğu'nun Cars filminin gösterimi de iptal edildi. (Aralık)

Görsel Sanatlar ve Çağdaş Sanat

Barın Gültekin

2023'te görsel sanatlar alanında yaşanan hak ihlalleri, bilindik alanlardan sansürün gelmeye devam etmesiyle birlikte, yeni ve popüler bir yöntemin de yerleştiğini gösteriyor. Devlet dışı aktörlerin hedef göstermeleri, son yıllarda yargı ve yürütme organlarını harekete geçiren bir sansür uygulaması olarak dikkat çekmektedir. Geçmişte ağırlıklı olarak anonim ve belirsiz kişiler üzerinden işleyen baskı sistemleri, günümüzde ismi ve ünvanı olan, hatta sivil toplum örgütleri üzerinden bilinirlik ve kurumsal temsiliyet kazanan bir hale dönüşmüştür. Önceki yıllarda ağırlıklı olarak konser veya festival iptallerinde gördüğümüz bu örnek, bu yıl Artıstanbul Feshane'de yer alan *Ortadan Başlamak* adlı sergiye yapılan saldırılarda hem toplumsal baskı aracı olarak hem de yargının müdahil olmasına zemin hazırlayan bir yöntem olarak öne çıkmaktadır.

Bu sene de herkesin "sakıncalı" olduğunu bildiği konulara değinen çalışmalar sanatsal ifade özgürlüğü ihlallerinin öznesi olmaya devam etti. Mahir Akkoyun ve Berkay Kahvecioğlu'nun çalışmalarının yargı tacizine maruz kalması, *Yeniden Buluşacağız: İmroz'un 1964 Belleği* sergisinin hedef göstermeler ve baskılar sonucu iptal edilmesiyle aslında bu iş ve eserlerin konuları itibarıyla beklenen bir durumdu. Uzun yargılama süreçlerinin sistematik bir problem alanı olduğu Türkiye'de Akkoyun, 7 Nisan'da gözaltına alındı ve 24 Temmuz'dahakkında beraat kararı verildi. Kahvecioğlu'nun davası ise 2023 yılının sonu itibarıyla hala sürüyor. Yıllardır tanık olduğumuz ve karşısında mücadele ettiğimiz bu vakalar, ifade özgürlüğünün hangi sınırlar içinde kullanılabileceğine "izin verildiğinin", açık ve net bir şekilde bütün topluma gösterildiği ve böylece işleyen sansür mekanizmasının temel bir ayağını oluşturuyor.

Yaz aylarında gerçekleşen üç olay (Feshane, Odunpazarı Modern Müze (OMM), İKSV); sansürün politik, kurumsal, kültürel veya toplumsal bağlamlardaki işleyişini gösterirken diğer yandan sansüre karşı direnişin önemini vurgulamıştır.

Ortadan Başlamak sergisi, Artıstanbul Feshane'de gerçekleştirildiği süreçte defalarca saldırıya maruz kalmış ve hedef göstermeler, fiziki saldırılar ve suçlamalarla karşılaşmıştır. Ancak, bu zorlu süreçte sansürle mücadele adına önemli adımlar da atılmıştır.

Ayrıca, sergide yer almayan sanatçıları ve diğer sanat aktörlerini sergiye ortak olmaya davet ederek bir dayanışma çağrısı yapılmıştır. Sansüre karşı birlik ve dayanışma duygusunu pekiştirmek ve sanat camiasını bir araya getirmek amacını taşıyan bu çağrı, sergiye sonradan dahil olan sanat aktörlerinin katılımıyla karşılık bulmuştur.

Sergi hakkında yapılan suç duyurusu ve saldırılara karşı serginin bitiş tarihini iki hafta uzatarak sansür girişimlerine cevap verilmiştir. Bu strateji, sanatın özgürlüğünü korumak ve sansürle mücadelede etkili bir direniş göstermek adına alınan önemli bir karar olarak değerlendirilebilir.

Ortadan Başlamak sergisi, zorlu bir sansür sürecine rağmen, sanatsal ifade özgürlüğü temelinde verilen mücadelede bir örnek teşkil etmiş ve toplumsal olaylara, baskılara ve sansüre karşı bir direniş örneği ortaya koymuştur.

Buna zıt bir tutum alınan diğer örnek de OMM'da gerçekleşti. *Yas ve Haz* sergisi, sosyal medya üzerinden "LGBTİ+ propagandası" yapıldığına dair hedef göstermeler sonucu belirlenen tarihten önce kapatıldı. Müze, bir sonraki sergiyi gerekçe göstererek olaylarla ilgili hiçbir açıklama yapmazken; müzenin resmî sitesinde serginin bitiş tarihinin değiştirildiği yeni bir afişe yer verildi.

Hedef gösterme yöntemine, sırasıyla "hedef göster-devlet devreye girsin-yasaklansın" şeklinde gelişen üç aşamalı bir sürecin tetikleyicisi olarak başvuruluyor. Bu "halkın sesine kulak verilsin" eğiliminin yarattığı meşru zemin hem Feshane hem de OMM'daki sergilerde en belirgin şekilde karşımıza çıkıyor. Hedef göstermelerin ardından, Feshane'de yer alan sergiye İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından "halkı kin ve düşmanlığa tahrik" iddiasıyla soruşturma açılırken, OMM'da yer alan sergiye de Eskişehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından "LGBTİ+ propagandası" yaptığı iddiasıyla soruşturma açıldı.

Dolayısıyla LGBTİ+'lara yönelik süregelen ayrımcı tutum ve tavır görsel sanatlar alanında da sergilenmeye devam ediyor. Gerek Feshane gerekse OMM'de yer alan sergilerde gördüğümüz cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği gibi konuları temsil eden sanat eserlerine yönelik "LGBTİ+ propagandası" üzerinden sansür girişimleri, toplumsal ayrımcılığın bir yansıması olarak şekilleniyor. Bu tür sansürler, LGBTİ+'ların ve toplulukların ifade özgürlüğünü kısıtlamakta ve onları toplum içerisinde ötekileştirirken her iki serginin yetkililerinin bu durumu açıklıkla savunamaması ise eleştirileri doğurdu. Bu anlamda çağdaş sanat alanında kültür çalışanları ve sanatçıların örgütlenmesi için atılan adımların kapsayıcı olup olmayacağı kritik bir önem taşıyor.

İstanbul Bienali'nin 18. edisyonunun küratör seçimi sürecinde yaşanan kriz de çağdaş sanat gündemini uzun süre meşgul etti. İKSV, Danışma Kurulu'nun oy birliğiyle bienale küratör olmasını önerdiği Defne Ayas'ın yerine bu göreve kurulun bizzat üyesi Iwona Blazwick'i atadı. İKSV yönetiminin bu kararı, birçok eleştirinin odak noktası haline geldi. Sürecin yabancı basından öğrenilmesi, sonrasında kurum tarafından izlenen politika ve açıklamalar, şeffaflık başta olmak üzere hesap verebilirlik, kurumsal tutarsızlık gibi bir dizi eleştiri topladı.

Yaşanan bu üç olayın ardından kültür-sanat ortamında ardi ardına tepkiler yükselmeye başladı. Geçmiş İstanbul bienallerinin katılımcıları ve sanat camiasının mensuplarının yayınladığı *İKSV'ye Açık Mektup: Daha İyi Bir İstanbul Bienali'ne Doğru*, sinemacıların yayınladığı *Sinemacılardan İKSV'ye Çağrı* metinleri direkt İKSV'yi hedef alırken; bir grup sanatçının yayınladığı *Kültür Sanat Alanında Ayrımcılığa Karşı Eyleme Geçme Çağrısı* İKSV'yi de içerisine alan kültür-sanat alanının yapısal problemlerinin ele alındığı kapsamlı bir metindi.

Sinemacıların İKSV'ye yönelik yayınladığı eleştiri metni sektörler arası dayanışmanın tekrardan hatırlanması adına önemli bir metindir. Diğer yandan *Kültür Sanat Alanında Ayrımcılığa Karşı Eyleme Geçme Çağrısı* metni ise kültür-sanat alanındaki sansür ve ayrımcılık konularına odaklanarak, bu sorunların sistematik kökenlerine vurgu yapmaktadır. Yapısal ayrımcılık, inkar mekanizmaları ve şiddet biçimlerini ele alarak, olayları bireysel vakalar olmaktan çıkarıp toplumsal sorunlar olarak ele alınması gerektiğini ifade etmektedir.

Her üç metin de, son dönemde Türkiye'deki kültür-sanat alanında artan sansür ve baskıları vurgulayarak güçlü bir eleştiri sunmaktadır. Sanat aktörleri, İstanbul Bienali'nin küratör seçimi sürecinde yaşanan kriz, Feshane'deki karşılaşılan saldırılar ve suçlamalarla, OMM'deki serginin "LGBTİ+ propagandası" iddiasıyla hedef gösterilerek sansürle karşılaşması gibi olaylara odaklanarak, kültür-sanat ortamındaki sansür uygulamalarının hem devlet hem de toplumsal düzeyde nasıl yaygınlaştığını ve arttığını ifade etmektedirler. Bu metinlerde, sansürün sadece belirli grupları değil, aynı zamanda sanatın özgürlüğünü ve ifade biçimlerini tehdit ettiği, sanat camiasının ise daha şeffaf, hesap verebilir ve eşitlikçi bir kültür-sanat ortamını savunma sorumluluğunu vurgulamaktadırlar.

Nihayeten, temel olarak kiteselleşen kültür ve sanat etkinliklerinin daha sık

sansür tehdidi altında olduğunu görüyoruz. İşleyen sansür sarmalının yanı sıra tüm hak alanlarında olduğu üzere, dayanışma ve örgütlenme yolunda kazanılan ivme, özellikle de alanın temel sorunlarına dikkat çeken çağrılar bu yıl yaşanan sansürlerden çıkan olumlu dersleri yansıtmaktadır. Hak temelli, kapsayıcı dayanışmanın ve kültür-sanat kurumlarının da sanatın apolitikleştirilme ve siyasetleştirilme çabaları karşısında sanatın yanında tavır alması sansüre karşı sanatsal ifade özgürlüğünün korunmasında yararlı olacak adımlar olarak dikkat çekmektedir.

Vakalar

Ordu'daki *Üç Kız* heykeline 17 yıl içinde dördüncü kez saldırıldı ve heykellerden birinin ayağı gövdesinden ayrılarak zarar verildi. (Nisan)

Görsel tasarımcı Berkay Kahvecioğlu, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Gezi direnişçilerine yönelik "sürtük" ifadesini cumhurbaşkanının portresiyle birlikte içinde kullandığı için 1 yıldan 4 yıla kadar hapis istemiyle yargılanacak. (Nisan)

Güzel Sanatlar Fakültesi Mezuniyet Sergisi'nin afişi, içinde gökkuşağı renkleri barındırdığı gerekçesiyle üniversite yönetimi tarafından sergiye iki gün kala toplatılıp renkleri değiştirildi. (Haziran)

İBB'nin Artıstanbul Feshane'deki *Ortadan Başlamak* isimli sergisi bir grup sivil tarafından "sapkınlık" iddiasıyla hedef gösterildi ve mekan önünde protesto edildi. Kitle dağılana kadar kapatılan sergi daha sonra tekrar açıldı. (Temmuz)

Feshane önünde toplanan bir grup sergiye saldırı girişiminde bulundu. (Temmuz)

Yesevi Alperenler Eğitim, Kültür ve Yardımlaşma Derneği, İBB tarafından Artıstanbul Feshane'deki *Ortadan Başlamak* sergisi hakkında "müstehcenlik ve sapkınlık içerdiği" iddiasıyla suç duyurusunda bulundu. (Temmuz)

Eskişehir OMM'de yer alan *Yas ve Haz* sergisi hakkında Eskişehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından soruşturma başlatıldı, sergi bu yüzden erken kapatıldı. (Temmuz)

Akbelen'deki ekoloji eylemlerini görüntüleyen fotoğrafçı Selahattin Kaya, sosyal medya paylaşımları gerekçe gösterilerek Milas Adliyesi'ndeki savcılık sorgusu ardından Sulh Ceza Hakimliği tarafından Milas ilçe sınırına girmeme ile ve yurt dışı çıkış yasaklarıyla serbest bırakıldı. (Temmuz)

Gazeteci Melike Çapan'ın hazırladığı, Gökçeada'da yapılması planlanan *Yeniden Buluşacağız: İmroz'un 1964 Belleği* sergisi hedef gösterilme ve baskılar sonucu iptal edildi. (Ağustos)

Ankara Kocatepe Camii'nde moda çekimi yapan yönetmen Bilal Kısa ve model Ezgi Cebeci gözaltına alındı. Adliyeye sevk edilen Kısa ve Cebeci, adli kontrol şartıyla serbest bırakıldı. (Ağustos)

18. İstanbul Bienali için küratör seçimlerinde Danışma Kurulu'nun Defne Ayas'ı önermesine rağmen, İKSV yönetiminin Iwona Blazwick'i seçtiği ortaya çıktı. (Ağustos)

İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı, İBB'nin Artıstanbul Feshane'deki *Ortadan Başlamak* adlı sergisi hakkında soruşturma başlattı. (Eylül)

Kısaltmalar

BEKSAV: Bilim Estetik Kültür ve Sanat Araştırmaları Vakfı

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

GGM: Geri Gönderme Merkezi

HDP: Halkların Demokratik Partisi

İBB: İstanbul Büyükşehir Belediyesi

İKSV: İstanbul Kültür Sanat Vakfı

KHK: Kanun Hükmünde Kararname

RTÜK: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

OMM: Odunpazarı Modern Müze

ODTÜ: Orta Doğu Teknik Üniversitesi

©SUSMA, 2023